



OPEN ACCESS
Araştırma Makalesi
Original Article

АНТИПЛАГИАТ
ТВОРИТЕ СОБСТВЕННЫМ УМОМ
7 (3) 2020: 1431-1474
Doi:10.46868/atdd.23

Amerikan Board (ABCFM) ve Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ)

Fusun Çoban Döşkaya*

ORCID: 0000-0001-8121-4139

Öz

15 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye’de bir darbe girişiminde bulunulmuş ancak darbe planlayıcıları hedeflerine ulaşamamışlardır. Fetullahçı Terör Örgütü’nün ve ABD merkezli lideri Fetullah Gülen’in düzenlediği darbe girişimi, 251 kişinin şehit olması ve 2.196 kişinin yaralanmasına neden olmuştur. Bugün Türkiye hükümeti, FETÖ’yü Türk kurumlarına sızarak devleti ele geçirmek için 1960’lı yılların sonundan beri çalışmakla suçlamaktadır. 1810 yılında ABD’de kurulan Protestan Misyonerlik Örgütü Amerika Yabancı Misyon Temsilcileri Birliği (ABCFM) de 1820 yılında Osmanlı Devleti’ne ilk misyonerlerini göndermiş ve iki yüz yıl boyunca bu topraklarda bölücü faaliyetlerde bulunarak Osmanlı Devleti’nin yıkılmasında etkin rol oynamıştır. Bu çalışmada kısaca Amerikan Board olarak bilinen bu örgütün Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti’ndeki tarihinin ana hatları hakkında bilgi verildikten sonra Fetullahçı Terör Örgütü’nün Amerikan Board’a benzeyen yönleri ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Amerikan Board (ABCFM), Osmanlı Devleti, Türkiye, ABD, Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ).

Gönderme Tarihi: 27/08/2020

Kabul Tarihi:26/09/2020

* Dr. Öğr. Ü., Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Bölümü, fusun.doskaya@deu.edu.tr

American Board (ABCFM) and Fetullah Terrorist Organization (FETO)

Fusun Çoban Döşkaya
ORCID: 0000-0001-8121-4139

Abstract

On July 15, 2016, a coup attempt was carried out in Turkey, but the coup planners failed to achieve their goals. The coup attempt organized by the Fetullah Terrorist Organization and its US-based leader Fetullah Gulen left 251 people martyred and 2,196 injured. Today, the Turkish government accuses FETÖ of working to overthrow Turkish institutions since the late 1960s. The American Board of Commissioners for Foreign Missions (ABCFM), founded in 1810 in the United States, sent its first missionaries to the Ottoman Empire in 1820 and played an active role in the collapse of the Ottoman Empire by engaging in disruptive activities in this land for 200 years. In this study, first, an outline of this agency's (known as the American Board) history in the Ottoman State and the Republic of Turkey will be given. Then, Fetullah Terrorist Organization's similarities with the American Board will be evaluated.

Keywords: American Board (ABCFM), Ottoman State, Turkey, USA, Fetullah Terrorist Organization (FETO)

Received Date: 27/08/2020

Accepted Date: 26/09/2020

Американский совет (АВСФМ) и террористическая организация Фетуллахистов (FETÖ)

Резюме

15 июля 2016 года в Турции был совершен государственный переворот, но организаторы государственного переворота не смогли достигнуть цели. Попытка государственного переворота, организованная террористической организацией Фетуллахистов (FETÖcüler) и ее лидером в США Фетуллахом Гюленом, привела к гибели 251 мученика и 2196 число раненных. На данный момент террористическая организация FETÖ обвиняется Турецким правительством в нелегально проникновении в Турецкие органы власти и планировании переворота с 1960 годов. Протестантская миссионерская организация Американский совет уполномоченный по делам иностранных миссий (abcfm), которая была основана в США в 1810 году, направила своих первых миссионеров в османское государство в 1820 году и сыграла активную роль в разрушении османского государства, участвуя в раскольнической деятельности на этих землях в течение двухсот лет. В этом исследовании обсуждается так же схожесть операции Фетуллаха с операцией American Board направленной на раскол Османской Империи.

Ключевые слова: Американский совет, Турция, Османская Империя, США, Фетуллах, Террористическая организация

Получено: 27/08/2020

Принято: 26/09/2020

Giriş

Bugün Türkiye’de FETÖ, istihbarat örgütü mü? Misyonerlik faaliyeti yürüten bir örgüt mü? Terör örgütü mü? Yoksa hepsi birden mi? soruları tartışılmaktadır. Bu sebeple bu çalışmada Amerika Birleşik Devletleri’nin Osmanlı Devleti’nde ve daha sonra Türkiye Cumhuriyeti’nde faaliyet gösteren en önemli Protestan misyonerlik örgütlerinden biri olan Amerikan Board Heyeti (ABCFM) ile Fetullahçı Terör Örgütünün benzer yönlerinin ele alınması amaçlanmıştır. Çalışma içerisinde Amerikan Board Heyeti ve Fetullahçı Terör Örgütünün kısa tarihçeleri verildikten sonra iki örgütün benzeşen yönlerinin anahatları üzerinde durulacaktır. Çalışma kapsamında örgütlerin tarihçe ve teşkilat özellikleri üzerinden incelenmelerinin sebebi, bu örgütlerin yapısının daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmaktır.

Amerikan Board (ABCFM) (Amerika Yabancı Misyon Temsilcileri Birliği)

1806 yılında ABD’de Williamstown, Massachusetts’te, Sloan Çayırında (Sloan’s Meadow) beş Kongregasyonist (Congregationalist) Williams College öğrencisinin bir araya geldiği bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantı daha sonraki yıllarda “Haystack Toplantısı” (The Haystack Prayer Meeting) olarak anılmış ve bir sembol hâline dönüşmüştür. Protestan misyonlarının geliştirilmesini sağlayan bir toplantı olarak yıl dönümü kutlanan bu olay, modern misyon hareketini başlatan bir etkinlik olarak kabul edilmektedir. Bu toplantıdan iki yıl sonra 1808 yılında Samuel John Mills önderliğinde Haystack grubu ve diğer Williams College öğrencileri “Erkek Kardeşler” veya “Tarikat Üyeleri” olarak Türkçeye çevrilebilecek “The Brethren” (Society of Brethren) isimli gizli grubu kurmuşlar ve kendilerini misyonerlik hizmetine adanmışlardır. Kısa sürede bu gizli örgüt başka kampüslere de yayılmış ve üye sayısı artmıştır.¹ 29 Haziran 1810 tarihinde bu grubun etkisiyle ve kimi Andover İlahiyat Okulu üyelerinin katılımıyla

¹ ABCFM’nin kuruluşunun ilk yılları hakkında detaylı bilgi için bkz.: Douglas K. Showalter, “The 1810 Formation of the American Board of Commissioners for Foreign Missions”, *The Role of the American Board in the World: Bicentennial Reflections on the Organization’s Missionary Work 1810-2010*, (Edit Clifford Putney – Paul T. Burlin), Wipf and Stock, Oregon 2012, s.1-10.

Amerika Yabancı Misyon Temsilcileri Birliği (American Board of Commissioners for Foreign Missions) (ABCFM) kurulmuştur.²

Uzun ve karmaşık bir adı olan ve Türkiye’de kısaca “Amerikan Board” veya “Amerikan Bord Heyeti” (ABH) olarak bilinen bu örgüt, “cemaatleri bağımsız sayan kilise yanlısı” yani kongregasyonalist yapısı ile Hristiyan misyonerleri desteklemiştir.³ Amerikalı misyonerlerin dış ülkelere yönelik Protestan misyonerlik faaliyetlerini yürütmek, Hristiyanlığı ve Protestanlık mezhebini dünyaya yaymak için kurulan ve bu amaçla dünyanın dört bir yanına misyonerler gönderen bu kurum, kuruluşunun ardından zorlu şartlara rağmen tüm dünyada etkili olmuştur. Presbiteryen ve Kongregasyonalist kilise üyelerince kurulan bu örgüt on dokuzuncu yüzyılda dünyadaki en büyük Protestan misyonerlik örgütü ve Osmanlı Devleti’nde faaliyet gösteren en önemli Protestan misyonerlik örgütüdür.⁴ 1950’li yılların sonundan, kapandığı 2010 yılına kadar eğitim, sağlık ve yayın konusunda faaliyetlerde bulunmuştur. Osmanlı Devleti’nin yanı sıra Japonya, Afrika, Hindistan, Çin, Güney Amerika, Avrupa, Avusturya, Seylan, Angola, Filipinler ve Meksika gibi ülkelerde etkili misyonerlik çalışmaları yürütmüştür, ancak, “Board için Osmanlı Devleti’nden daha önemli bir yer olmamıştır”⁵.

Amerikalı tüccarların ticaret yollarının izini takip ederek Osmanlı Devleti’nde İzmir’e ayak bastıkları tarih olan 1820’den, Osmanlı Devleti ile ABD arasında ilk resmî ilişkilerin kurulduğu 1830 yılına kadar Amerikan Board misyonerleri, İngiltere’nin himayesinde, İngilizlerin yararlandığı ayrıcalıklardan faydalanmışlar, İngilizlerin verdiği koruma belgelerini taşımışlardır.⁶ İncil’i yaymak için gelen misyonerler, Osmanlı’da keşif çalışmaları yapmışlar, “Hazırlık Dönemi” olarak adlandırılabilir olan 1840 yılına kadar dil öğrenmiş, bolca İncil çevirileri yapmış ve gittikleri bölgeleri tanımışlardır. Board misyonerleri Eli Smith, J. Conder ve Harrison Gray Otis Dwight’ın

² https://www.globalministries.org/haystack_samuel_j_mills_10_10_2014_116. (02.02.2020).

³ Fusun Çoban Döşkaya, “Amerikan Board ve Misyoner Corinna Shattuck’un Urfa Faaliyetleri”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C.5, S.14, Osmaniye 2018, s.91.

⁴ Mehmet Ali Doğan, “Missionary Schools”, *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, (Edit Gabor Agoston-Bruce Masters) Facts On File, Inc., New York 2009, s. 387.

⁵ Dorothy Birge Keller-R. S. Keller, “American Board Schools in Turkey”, *The Role of the American Board in the World: Bicentennial Reflections on the Organization’s Missionary Work 1810-2010*, (Edit Clifford Putney – Paul T. Burlin), Wipf and Stock, Oregon 2012, s. 49.

⁶ Mithat Aydın, *Bulgarlar ve Ermeniler Arasında Amerikan Misyonerleri*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2008, s.159

1834 yılında yayımladıkları *Missionary Researches in Armenia*⁷ (Ermenistan'da Misyonerlik Araştırmaları) isimli kitap bu dönemin temel kaynaklarından biri niteliğindedir.

Misyon, istasyon ve dış-istasyon adını verdikleri bir yapılanma içerisinde faaliyet gösterdikleri ülkelerde etkilerini gün geçtikçe arttırmış, yayılma politikası uygulamışlardır. Misyon, Hristiyan ilahiyatında Hristiyan inancını Hristiyan olmayanlara sunmak için yurt dışına gönderilen grupların eylemlerini ifade etmek için kullanılan bir kelimedir. Bu eylemleri yerine getiren kişiye de bu literatür içerisinde misyoner denilmektedir. İstasyon genelde şehirlerde kurulan ve bir misyoner idaresi altında bulunan organizasyonlara verilen isim iken, dış istasyon ise kasaba ve köylerde yerli Hristiyan halktan birinin denetiminde olan idari birimdir. Dış istasyonların karar alma ve uygulama yetkisi yoktur ve sadece bağlı oldukları misyon bölgeleri ve Amerikan Board tarafından alınan kararlara uymakla yükümlüdürler.

Misyonerler gittikleri ülkelerde sadece dini amaçla hareket etmemiş, din dışı faaliyetlerde de bulunmuş eğitim, sağlık ve yardım faaliyetleri içeren çalışmalar yapmışlardır. Bu yüzden misyon faaliyetleri askeri, ekonomik ve kültürel sömürgecilik hareketleri ile çoğu zaman birleşmiştir. Misyonerler idari işleri belgelemiş, çalıştıkları bölgelerde kurumlarının faaliyetlerine etki eden toplumsal ve siyasi gelişmelerden bahsetmişlerdir. Kendi ülkelerinde kendilerini feda eden kahramanlar olarak görülen bu misyonerler, sadece kendi ruhlarını değil başkalarının da ruhlarını kurtarmaları gerektiğini düşünen insanlar olduklarından, işe öncelikle gittikleri bölgelerdeki dilleri öğrenerek başlamış ve sonrasında kendi dillerini üzerinde çalıştıkları bu “cahil ve ilkel” olarak gördükleri insanlara öğretmek amacıyla okullar açmışlardır.⁸ Yükseköğretim

⁷ Eli Smith, J. Conder ve Harrison Gray Otis Dwight, *Missionary Researches in Armenia: Including a Journey through Asia Minor, and into Georgia and Persia, with a visit to the Nestorian and Chaldean Christians of Oormiah and Salmas*. G. Wightmann, 1834.

⁸ Amerikan Board'un Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'nde açmış olduğu okullarla ilgili olarak yazılmış eserlerin bazıları için bkz: Erdal Açıkse, *Tanzimat Sonrası Harput (Mamuratül-Aziz)'ta Amerikan Misyoner Faaliyetleri*, Doktora Tezi, Ankara 1991; Erdal Açıkse, *Amerikalıların Harput'taki Misyonerlik Faaliyetleri*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2003; Gülbadi Alan, *Merzifon Amerikan Koleji ve Anadolu'daki Etkileri*, Doktora Tezi, Kayseri 2002; Gülbadi Alan, *Osmanlı Devleti'nde Amerikan Misyoner Okullarının Ermenilere Bakışı (1820-1914)*, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1997; Gülbadi Alan, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Amerikan Protestan Okulları*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2015; Ayten Sezer Arıg, *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938)*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2014; Uygur Kocabaşoğlu, *Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika: 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Amerikan Misyoner Okulları*, Arba Yayınları, İstanbul 1991; Ayhan Öztürk ve Özgür Yıldız, *Amerikan Protestan Misyonerlerinin Türkiye'deki Faaliyetleri (1820-1938)*,

(College) eğitimi almış veya İlahiyat Okulu (Seminary) bitirmiş olan, iyi eğitimli Amerikan Board misyonerleri zamanlarını boşa geçirmemeye dikkat etmiş, boş vakitlerinde hep ahlaken değerli olduğunu düşündükleri şeyleri yapmaya çalışmış, kişisel zevkler yerine İncil okumayı ve dua etmeyi özendirmeye çalışmışlardır.

1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı ile gayrimüslim azınlıklara verilen haklardan yararlanarak faaliyet alanlarını genişletmeye çalışmışlardır. American Board misyonerlerinin Osmanlı'ya gelişleri ve açtıkları kurumların sayısı bu tarihten sonra artmıştır. Osmanlı Devleti'nde görev yapan Board misyonerleri çalışmalarını devletten zorluk görmeden yürütmüş ve ülkeyi “Avrupa Türkiye'si”, “Suriye-Filistin”, “Batı Türkiye”, “Merkezi Türkiye”, “Doğu Türkiye” misyonu olarak beş bölgeye, sonrasında da “Batı Türkiye”, “Merkezi Türkiye” ve “Doğu Türkiye” olarak üç coğrafi alana bölmüşlerdir. Misyonerler ilk olarak her ne kadar Müslümanların dinini değiştirmek üzere gelmiş olsalar da Müslüman Türklerin din değiştirmelerinin imkânsız derecede zor olduğunu ve onlarla böyle ilişkiler kurmalarının yasak olduğunu görüp Yahudilere yönelmişlerdir. Yahudilerden de istedikleri sonuçları alamayınca, bir dinden başka bir dine geçişi sağlamaktansa Hristiyan grupları aynı din içerisinde mezhep değiştirmeleri için ikna etmenin daha kolay olacağını düşünüp önce Rumlar, sonra ise Osmanlı'nın tüccarları olan Ermeniler üzerinde çalışma kararı almışlardır. “Ermenilerin Protestan olduktan sonra Orta Doğu'daki Müslüman ve Yahudileri de Hristiyanlığa döndürebileceklerini düşünmüşlerdir”⁹

Arka Oda Yayınları, İstanbul 2007; Frank A. Stone, *Sömürgeciliğin Hasat Mevsimi: Anadolu'da Amerikan Misyoner Okulları*, (çev. Ayşe Aksu), Dergâh Yayınları, İstanbul 2011; Özgür Yıldız, *Anadolu'da Amerikan Okulları*, IQ Yayınları, İstanbul 2011; Özgür Yıldız, *Anadolu'da Amerikan Misyonerleri*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2015; Ethel W. Putney, *A Brief History of American Board Schools in Turkey*, Amerikan Bord Neşriyat Dairesi, İstanbul 1964; Dilşen İnce Erdoğan, *Osmanlı Devleti'nde Amerikalı Misyonerler ve Van Ermeni İsyanı (1896)*, Doktora Tezi, İzmir 2007; Ayşe Aksu, “*Amerikalı Misyonerlerin Osmanlı Anadolu'sundaki Eğitim Faaliyetleri (1820-1900) ve Bunun Osmanlı Toplum Yapısına Etkileri*”, Doktora Tezi, İstanbul 2010; Betül Başaran, *Reinterpreting American Missionary Presence in the Ottoman Empire: American Schools and the Evolution of Ottoman Educational Policies (1820-1908)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1997; Cenk Demir, *Amerikan Board'un İzmir'deki Faaliyetleri ve İzmir Uluslararası Koleji*, Doktora Tezi, Kayseri 2014; Mehmet Ali Doğan, *American Board of Commissioners for Foreign Missions (ABCFM) and “Nominal Christians”: Elias Riggs (1810-1901) and American Missionary Activities in the Ottoman Empire*, Doktora Tezi, Salt Lake City 2013; Ercan Kaçmaz, *Turkish Women, Education and Missionary Practices in the Works of Hester Donaldson Jenkins*, Doktora Tezi, İzmir 2014; Şamil Mutlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*, Doktora Tezi, İstanbul 1999; İdris Yücel, *Kendi Belgeleri Işığında Amerikan Board'ın Osmanlı Ülkesindeki Teşkilatlanması*, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2005; Paul Emanuel Nilson, *Moral Education in American Schools in Turkey*, Yüksek Lisans Tezi, Chicago 1926; Robert Carlton Delk, *The History and Influence of American Education in the Near East, 1823-1914*, Yüksek Lisans Tezi, Worcester 1943.
⁹ Timothy Mason Roberts, “Commercial Philanthropy: ABCFM Missionaries and the American Opium Trade”, *The Role of the American Board in the World: Bicentennial Reflections on the Organization's Missionary Work 1810-2010*, (Edit Clifford Putney – Paul T. Burlin), Wipf and Stock, Oregon 2012 s. 34.

Ermeniler üzerinde çalışma kararı aldıktan sonra ise Osmanlı topraklarında Ermeni nüfusun yoğun olduğu yerlere özel ilgi göstermişlerdir. Ermenileri “Doğu’nun Anglo-Saxonları” ve asil ırk olarak adlandırmışlar, onları İstanbul’un bankerleri, Osmanlı’nın esnafları, Batı ve Merkezi Asya’nın tüccarları olarak isimlendirmiş, zeki, çalışkan ve gayretli kişiler olarak anmışlardır.¹⁰ İlerleyen yıllarda Batı Türkiye Misyonunun resmi adı “Ermeni Misyonu” olarak değiştirilmiş, 1856 yılında ise bu misyon daha iyi bir yönetim kurabilmek için “Kuzey Ermeni Misyonu” ve “Güney Ermeni Misyonu” olarak ikiye bölünmüştür.¹¹ Amerikan Board’un 1860 yılında Harput’ta yapılan yıllık kongresinde Kuzey ve Güney Ermeni misyonu bölgelerinin çok geniş olduğu düşünüldüğünden misyonun bölünme kararı alınmıştır. Bu tarihten sonra “Batı Türkiye”, “Merkezi Türkiye”, ve “Doğu Türkiye” misyonları kurulmuştur.

1870 yılında Amerikan Board Suriye’deki çalışmalarını Presbiteryen Board’a devretmiş ve faaliyetlerini Anadolu ile sınırlandırmıştır. Bu tarihten sonra zorluklara rağmen Ermenilere yönelik okulların açılması hız kazanmış ve Antep, Harput, Maraş, Merzifon, İzmir gibi şehirlerde kolejler kurulmuştur. Bu okullarda misyonerler denetimden uzak bir şekilde kendi eğitim modellerini kurumlarında uygulamaya koyulmuşlardır.

“Türkiye’deki ABCFM okullarının geçmişi, her biri yaklaşık bir asır uzunluğunda olan iki genel döneme ayrılabilir. İlk dönem, 1820’lerde ilk misyonerlerin okullarına öncelikle Hristiyan öğrencileri (çoğunlukla Ermeni ve bazıları Rum) kaydettirip onlara yerel dillerinde eğitim verdiklerinde başlamıştır. İkinci dönem, I. Dünya Savaşı’nın sonunda Osmanlı İmparatorluğu’nun sona ermesi ve yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması ile başlamıştır. Bu noktada misyon okulları çoğunlukla Türk Müslüman öğrencileri kaydetmeye ve eğitim dili olarak İngilizcenin kullanılmasını vurgulamaya başlamıştır.”¹²

Misyonerlerin Osmanlı Devleti’ndeki çalışmalarında kasıtlı olarak kendi ana dilleri olan İngilizce veya devletin resmî dili olan Osmanlı Türkçesini kullanarak eğitim vermemeleri ve öğrencilerinin ana dillerinde eğitim vermeyi seçmeleri, tarihçiler

¹⁰ Samuel Colcord Bartlett, *Historical Sketch of the Missions of the American Board in Turkey*. Board, Boston 1876, s.2.

¹¹ Amerikan Board’ın Osmanlı ülkesindeki teşkilatlanması hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz: İ. Yücel, a.g.t.

¹² D. B. Keller-R. S. Keller, a.g.e., s. 47.

tarafından misyonerlerin ve Board'un onlarda bir millet bilinci oluşturma gayretleri olarak okunmuştur.¹³

Amerikan Board'un kuruluşunun yüzüncü yılı olan 1910 tarihinde Board "Hindistan, Seylan, Batı Orta Afrika (Angola), Güney Afrika ve Rodos, Türkiye, Çin, Japonya, Mikronezya, Hawaii, Filipinler, Kuzey Amerika yerli Amerikan kabileleri ve Meksika, İspanya ve Avusturya'nın 'Papalık topraklarında' 102 misyon istasyonu ve 600 misyonerden sorumlu"¹⁴ olduğu ifade edilmektedir. 1913 yılında ABCFM resmen Kongregasyonel Kilisesi'nin (Congregational Church) bir kolu olmuş, 1914 yılına gelindiğinde ise Amerikan Board'un dünyadaki faaliyetlerinin dörtte birini Osmanlı Devleti topraklarında yürüttüğü belirtilmiştir.¹⁵

*Amerikan Board ve Presbiteryen Board'un 1914 tarihli yıllık raporlarında Amerikalı misyonerlerin Osmanlı İmparatorluğu'nda 473 ilkokul, 54 ortaöğretim kurumu ve 4 teoloji okulu yanı sıra 11 koleji yönettiklerini, toplamda 32.252 öğrenciye eğitim verdikleri belirtilmektedir.*¹⁶

*Birinci Dünya Savaşı sırasında, ABCFM'nin Türkiye'deki kurumlarının neredeyse tamamı kapanmış, hizmet sundukları en geniş kitle olan Anadolu'nun Hristiyan nüfuslarını 1915 ile 1923 yılları arasında kaybetmelerinin ardından yalnızca birkaçı yeniden açılmış; bazıları ise komşu ülkelere taşınmıştır.*¹⁷

Birinci Dünya Savaşı, Board Okullarında öğrencilerinin çoğunluğunun Ermeni olması sebebiyle sıkıntı yaratmıştır. "Van, Erzurum, Trabzon, Saimbeyli okulları [savaş sonunda] bir daha yeniden açılmamıştır. Harput, Sivas, Talas, Adapazarı, Bahçecik yetimlerine okul binalarında bakılmıştır...Merzifon, Maraş, Adana ve Tarsus okulları açılmıştır".¹⁸

Ancak ABD'de Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra genç eğitimli kongregasyonalistlerin Board misyoneri olma sayısında düşüş yaşanmıştır. 19. yüzyılda doğmuş olsalar denizaşırı ülkelerde başka insanların dinini değiştirmek için çalışacak

¹³ Bruce Masters, "Missionaries", *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, (Edit Gabor Agoston-Bruce Masters) Facts On File, Inc., New York 2009, s. 385.

¹⁴ https://www.globalministries.org/abcfm_200 (05.03.2020).

¹⁵ <http://dlir.org/images/stories/dlir/arit/timeline2.pdf> (05.03.2020).

¹⁶ M. A. Doğan, *a.g.e.*, s. 387.

¹⁷ https://saltonline.org/media/files/bos-alanlar_sergi-brosuru-1.pdf s. 14-16. (05.03.2020)

¹⁸ E.W. Putney, *a.g.e.*, s. 3-4.

olan 20. yüzyılda dünyayı görmek isteyen birçok genç kongregasyonist antropoloji, diplomasi ve uluslararası ticaret gibi laik alanlara girmişlerdir. Tüm bu alanlar tesadüfen, ABD dışında yararlı olan dil becerilerine ve kültürel bilgiye sahip olma eğilimi gösteren misyonerlerin çocuklarının dikkatini çekmiştir.¹⁹

1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla misyonerlik faaliyetlerine getirilen kısıtlamalara rağmen, Amerikan Board misyonunu sürdürmeye karar vermiş, yeni amacını Protestanlığı yaymak olarak değil, okulları ve diğer kurumları aracılığıyla insanları eğitmek ve bakım sağlamak olarak belirlemiştir. Bu yüzden Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkedeki Amerikan Board misyonerlerinin sayısı azalmış olsa da ayakta kalan Board Okullarının hedefi batılı, çağdaş bir eğitim vermek ve "Türkiye'nin liderlerini yetiştirmek" olmuştur. "İkinci yüzyıl" olarak adlandırabileceğimiz dönem böylece başlamış, Board ve misyonerleri Türkiye'de faaliyet göstermeye devam etmiştir. Türkiye'de sekülerleşme döneminde bazı Board misyonerleri din eğitimi vermeden misyon okullarının amacının ne olacağını sorgulamış ve görevinden ayrılmış olsa da büyük çoğunluk kalma kararı almış ve "adanmış Hristiyan öğretmenlerin yönettiği hiçbir okul tamamıyla laik olamaz"²⁰ düşüncesi ile çalışmalarına devam etmişlerdir. Türkiye'de bu yıllarda bütün yabancı okullar üzerindeki denetimler arttırılmış, Board misyonerleri Türk görevliler ile sadece yönetimle ilgili konularda değil, eğitimle ilgili konularda da temas hâlinde olmaları gerektiğini düşünmüşlerdir. Açtıkları okulların sadece Ermenilere yerel dillerinde eğitim veren kurumlar değil, her kesimden öğrenci alan, derslerin çoğunlukla İngilizce ve Türkçe yapıldığı, uluslararası nitelikte kurumlar olması için çaba göstermişlerdir.²¹

Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasında azınlıkları örgütleyerek önemli rol oynayan ve Osmanlı'da teoloji alanında eğitim veren Board Okulları, Türkiye Cumhuriyeti devleti kurulduktan sonra temel bilimler alanında İngilizce olarak eğitim veren okullara dönüşmüştür.

1924'te Board, bölgedeki çalışmalarını, Türkiye Cumhuriyeti kanunları kapsamında faaliyet gösterecek tek bir birimde topladı. Board Okulları (artık çoğu Müslüman Türklerden oluşan) öğrencilerine eğitim vermeye devam etti ama akademik

¹⁹ Clifford Putney, "Introduction", *The Role of the American Board in the World: Bicentennial Reflections on the Organization's Missionary Work 1810-2010*, (Edit Clifford Putney – Paul T. Burlin), Wipf and Stock, Oregon 2012, s. xxix.

²⁰ E. W. Putney, a.g.e., s. 5.

²¹ Detaylı bilgi için bkz.: E. W. Putney, a.g.e. s. 5-6.

*programlarını hükümet yönetmeliklerine göre uyarladı; din eğitimi verilmedi ve müfredatta laik ilkeler vurgulandı.*²²

Amerikan Board, 20. yüzyılda kendi amaçları doğrultusunda kullanacağı misyonerler bulmakta zorluk çekmese de 1930'larla birlikte misyonerlerinin çalışma usullerinde değişikliklere gitmiş, insanlara sadece vaaz vermek ve onların din değiştirmelerinin dışında konularla da ilgilenmeye başlamalarını istemiştir. Bu değişikliklerin başında “dinler arası diyalog” kurmak gelmektedir. Clifford Putney, Board'un misyonerlik çalışmalarındaki ideolojik çizgisinin yeniden düşünülmesinde 1932 yılında William Ernest Hocking'in yayımladığı *Misyonları Yeniden-Düşünme: Yüz Yıl Sonra Meslekten Olmayan Birinin Araştırması (Re-Thinking Missions: A Laymen's Inquiry After One Hundred Years)*²³ isimli eserin etkili olduğunu ifade etmiştir.²⁴

1930'lu yılların başlarında dünyadaki ve ABD'deki ekonomik durgunluk yüzünden Türkiye'de ayakta kalan beş Board Okulu maddi sıkıntılar yaşamaya başlamış, Board'dan para ve personel gelişi azalmıştır. 1933 yılı içerisinde Erenköy ve Gedik Paşa'daki okulları kapatılmış ve bu okulun öğretmenleri Üsküdar ile İzmir Okulları arasında paylaşılmıştır. 1938 yılında ise Merzifon Amerikan Kız Okulu (Merzifon American Girls' School), savaş ve ekonomik sıkıntılar ve katılım azlığı nedeniyle kapatılmıştır. Tüm bu yıllarda Türk Hükümeti yeni okullar açmış ve insanlar bu bedava okullar varken çocuklarını pahalı yabancı okullara göndermemeye başlamışlardır.²⁵

Board Okulları için İkinci Dünya Savaşı yılları Birinci Dünya Savaşı yıllarına nazaran daha kolay geçmiştir. 1950 yılında Türkiye'nin NATO'ya girmesiyle, ABD ile gelişen ilişkiler sonucunda Amerikan Board Okullarına ilgi yeniden artsa da 1957 yılında Amerikan Board'un ABD'deki kurumsal yapısının değişmesi ile bu okullarda finansal güçlükler başlamıştır. Böylece 1960'lı yıllar da Amerikan Board Okulları için mali sıkıntılarının yaşandığı bir dönem olmuştur.

²² https://saltonline.org/media/files/bos-alanlar_sergi-brosuru-1.pdf s. 16. (05.03.2020)

²³ Willam Ernest Hocking, *Re-Thinking Missions: A Laymen's Inquiry After One Hundred Years*, Harper and Brothers Publishers, New York 1932.

²⁴ C. Putney, *agm*, s. xxix.

²⁵ E. W. Putney, *a.g.e.* s. 7

1961 yılında ABCFM feshedilmiş ve faaliyetleri “Amerikan Board” adını kullanmaya devam eden “Birleşik İsa/Mesih Kilisesi”nin (United Church of Christ) (UCC) misyonerlik birimi olan “Birleşik Kilise Dünya Elçileri Heyeti”ne (United Church Board for World Ministries) (UCBWM) devredilmiştir. 1964 yılında Amerikan Board’un yapısının değişmesiyle, Board çalışanı olan öğretmenlerin maaşları ve bağışlar dışında Board Okullarına gelen tüm destek kesilmiştir. Bu durum üzerine, Türkiye’deki Board Okullarının yöneticileri ve Amerikan Board’un devredildiği UCBWM, “Eğitim Politikası Konferansı” düzenlemiş, gelecekte izleyecekleri yol haritasını belirlemeye çalışmışlardır. 1967 yılında Türkiye’de kalan dört Board Okulundan biri olan Talas Ortaokulu kapanmış ve geriye bugün de hâlen eğitim vermeye devam eden Tarsus (TAC 1888), İzmir (ACI 1878) ve Üsküdar (UAL 1876) Amerikan Okulları kalmıştır.

Amerikan Board ve “Birleşik Kilise Dünya Elçileri Heyeti” (UCBWM), vakıflara ilişkin Türk yasasının değiştirildiği 1968 yılına kadar Board kurumlarının sahibi ve yöneticisi olmuştur. 1968 yılında Amerikan Board personeli ve Board Okulları mezunları tarafından, mülklerin yabancı sahiplerden bir Türk kuruluşuna devredilmesini gerektiren yeni düzenlemeleri karşılamak amacıyla Anna Edmonds ve Engin Ünsal tarafından Sağlık ve Eğitim Vakfı (SEV) kurulmuştur.

Türkiye’de kalan üç Board Okulu ve onların kurumlarının önce mülkleri, sonra da kuruculuk hakları SEV’e devredilmeye başlamıştır. 1970’li yıllar yine Board Okulları için maddi sıkıntıların yaşandığı yıllardır. Tarsus Amerikan Koleji, 1979 yılında ilk kız öğrencilerini alarak karma eğitime geçmiştir.

1983 yılında Board Okulları yeni bina inşaatları ve yatırımlar yapma hakkına sahip olmuştur. 1980’li yıllarda yaşanan ekonomik sıkıntılar sonucu misyonun ilgi alanının değişmesiyle UCBWM Türkiye’deki çalışmalarını durdurmuş ancak SEV’in stratejik ortağı olarak hareket etmek üzere Kasım 1986’da ABD’nin Delaware eyaletinde laik FABSIT Vakfı (FABSIT Foundation) kurulmuştur. Tam adı “Türkiye’deki Amerikan Board Okulları Dostları” (Friends of the American Board Schools in Turkey) olan ve ABD merkezli destek işlevlerini üstlenen vakfın resmî web sitesinde amacı ve temel hizmetleri şöyle açıklanmaktadır:

Türkiye ve dünya toplumunun gelişimi için American Board Okulları ve hastanelerinin desteği ile Türkiye’de orta öğretim ve sağlık hizmetlerinde mükemmelliği

teşvik etmek ve bu okullar aracılığıyla Türkiye'deki genç erkek ve kadınların çağdaş liderler olmalarına yardımcı olmak için değerler aşılacak ve bilgi sağlamak.

FABSIT'in hayati rolü, kurumlarımızın kendilerinin sağlayamayacağı veya başka kaynaklardan alamayacağı temel hizmetleri sunmaktır. Bu temel faaliyetler şunlardır: 1.ABD hükümeti ve özel kaynaklardan hibe almak 2. ABD'de bağış toplamak. 3. Mezunlar, eski öğretim üyeleri ve personel arasında ABD merkezli ağ oluşturmak 4.Profesyonel Amerikan idari ve öğretim personelinin işe alınmasının desteklenmesi.²⁶

“Amerika’da 501(c)(3) statüsüne sahip, yapılan bağışlara vergi muafiyeti sağlayan...eğitimde uluslararası bir vizyonu benimsemiş, sosyal sorumluluk bilinci yüksek, kendine güveni olan, bilimsel bakış açısına sahip gençlerin yetişmesine katkıda bulunmayı”²⁷ amaçlayan FABSIT, kendisini Amerikan Board’un çağdaş ve laik varisi olarak tanımlamaktadır.²⁸

1990 yılında Sağlık ve Eğitim Vakfı Resmî Gazete’de yayımlanan kararla, vergiden muaf, kâr amacı gütmeyen vakıf unvanını almış, 1991 yılında ise Amerikan Board’un okulları ve Gaziantep Hastanesinin yönetimi SEV’e geçmiştir. 1997 yılında Türkiye’de sekiz yıllık zorunlu eğitim başladığında SEV, var olan üç okulunun ilköğretim bölümlerini (Üsküdar SEV, İzmir SEV ve Tarsus SEV) açmıştır. 2014 yılında SEV Amerikan Koleji kurulmuş, 2018 yılında SEV ellinci yılını kutlamıştır. (Bkz EK 1)

Daha önceden SEV Vakfı içerisinde yer alan Gaziantep SEV Amerikan Hastanesi, 1 Mart 2018 tarihi itibariyle, mülkleri Sağlık ve Eğitim Vakfında kalmak üzere, MMT Amerikan Hastanesi adı altında özel bir sağlık grubuna devredilmiştir. Yapılan devir sonucunda hastane SEV çatısı altından çıkarılmıştır.²⁹

Amerikan Board’un 29 Haziran 1961 tarihinde resmî olarak sonlandırılmasından hemen önceki ve sonraki süreç ve onun halefleri kısaca şöyle özetlenebilir:

²⁶ <http://www.fabsit.org/about.mission.php> (03.02.2020)

²⁷ <https://bagis.sev.org.tr/tr/bagiscilar/landing> (03.02.2020)

²⁸ Bugün FABSIT, Board kurumlarının değişen ihtiyaçlarını belirlemek ve karşılamak için SEV ile çalışmaya devam etmektedir. Osmanlı Devleti ve Türkiye’deki Amerikan Board Okulları hakkında en kapsamlı çalışmalardan biri olan ve Türkçeye de Ayşe Aksu tarafından çevrilen Board misyoneri Frank A. Stone tarafından hazırlanan *Academies for Anatolia* isimli kitapta FABSIT tarafından basılmıştır.

²⁹ Füsün Çoban Döşkaya, “Amerikalı Kadın Misyoner Myra A. Proctor’un Aintab (Antep) Faaliyetleri”, *Tarihten Günümüze Ayıntab – Gaziantep: Uluslararası Gaziantep Tarihi Sempozyumu Milli Mücadele Döneminde Gaziantep Bildiri Metinleri Kitabı*, (Edit Ahmet Gündüz-Murat Çelikdemir-Selim Osrak-Murat Dağ), Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Gaziantep 2018, s. 357.

1931 tarihinde Kongregasyonel Kilise, Hristiyan Kilisesi ile birleşmiştir. Bir başka deyişle ABCFM, Hristiyan Kilisesinin Yabancı Departmanını (Foreign Department of the Christian Church) bünyesine dâhil etmiştir. Yirmi altı yıl sonra Kongregasyonel Hristiyan Kiliselerinin çoğu, Evanjelik ve Reform Kilisesi ile bir araya gelip “Birleşik İsa Kilisesi”ni (United Church of Christ) (UCC) oluşturmuşlardır. Merkez, New York’ta 475 Riverside Caddesindeydi ve 1957 ile 1961 yılları arasında ABCFM, eski ofislerinin bulunduğu 14 Beacon Sokak Boston’da bulunan tarihi Cemaat Evi’ni (Congregational House) [Beacon Hill Binası] boşaltmış ve bu adrese taşınmıştır.³⁰

1944 yılında Amerikan Board, arşivinin çoğunu Harvard Üniversitesindeki Houghton Kütüphanesine vermiştir. 1957 yılında “Birleşik İsa Kilisesi” (United Church of Christ) kurulmuştur. ABCFM’nin Boston’daki ana binası boşaltılmış ve UCC’nin merkezinin bulunduğu New York’a taşınmıştır. 29 Haziran 1961 yılında ABCFM resmen kapatılıp “Uluslararası Misyon Board”u (Board of International Mission) ile birleşmiş ve “Birleşik Kilise Dünya Elçileri Heyeti” (United Church Board for World Ministries) (UCBWM) kurulmuştur. Böylece Amerikan Board dünyadaki faaliyetlerini UCBWM’ye devretmiştir. Bu yıl içerisinde Amerikan Board’ın o ana kadar 34 farklı ülkeye yaklaşık beş bin misyoner gönderdiği bildirilmiştir.³¹

Amerikan Board’un çalışmalarına devam etmek için kurulan UCBWM, 1961 yılından 2000 yılına kadar Türkiye’de “Amerikan Bord Heyeti” adını (ABH) kullanmaya devam etmiştir. 2000 yılında UCBWM, Birleşik İsa Kilisesi’nin dört sözleşmeli papazlığından biri olan “Genişletilmiş Kilise Elçileri” (Wider Church of Ministries) (WCM) hâline gelmiş ve UCBWM’nin yeni adı WCM olmuştur.

UCBWM yaklaşık otuz yıl New York’ta kalmıştır. Ama Board’un ana organı UCC, merkezini Cleveland, Ohio’ya taşımaya karar verdikten sonra, Board 1989’da oraya taşınmıştır. Yedi yıl sonra, UCBWM, “Küresel Elçilikler” [veya “Küresel Papazlıklar”] kurulunu (Global Ministries) oluşturmak için Hristiyan Kilisesi’nin denizaşırı bakanlıklar bölümü ile birleşmiştir. Bu ortak girişim hâlâ faaliyettedir, UCC ve müritlerin denizaşırı çalışmalarını koordine etmektedir. Ama şimdi 2000 yılında UCBWM’nin yeni adı olarak WCM seçildiği için UCBWM tarafından değil, WCM tarafından yönetilmektedir. WCM, ABCFM’nin doğrudan kurumsal varisidir ve ünlü

³⁰ C. Putney, a.g.m., s. xxix

³¹ https://www.globalministries.org/abcfm_200 (05.03.2020).

*selefinin geleneğini takip ederek dünyanın her yerindeki insanlara yardım etmeyi amaçlamaktadır.*³²

“Günümüzde Board’un çalışmalarına Birleşik İsa Kilisesi’nin (United Church of Christ) Genişletilmiş Kilise Elçileri (Wider Church Ministries) (WCM) bölümü devam etmektedir” (Showalter, 2012: 9). Zaten Hristiyan Kilisesi-Mesih’in Havarileri (Christian Church) (Disciples of Christ) ile Birleşik İsa Kilisesi (United Church of Christ) (UCC) bir araya gelerek “Küresel Elçilikler”i (Global Ministries) oluşturmuşlardır. Hepsi UCC’nin bir parçasıdır. WCM, Global Ministries ile ortak çalışır. UCC’nin misyonerlik kolu UCBWM’dir. (Bkz. Tablo 1).

1810-1961	American Board of Commissioners for Foreign Missions (ABCFM) (Amerika Yabancı Misyon Temsilcileri Birliği- Amerikan Board)
1961-2000	United Church Board for World Ministries (UCBWM) (Birleşik Kilise Dünya Elçileri Heyeti)
2000-2010	Wider Church of Ministries (WCM) (Genişletilmiş Kilise Elçileri)
2010-	Global Ministries (Küresel Elçilikler)

Tablo 1: ABCFM’nin (Amerikan Board) tarihsel süreç içerisinde aldığı isimler

Amerikan Board’un Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti’nde günümüze kadar gelen faaliyet, değişim ve dönüşümleri kısaca bu şekilde özetlenebilir. Board’un iki yüz yıl boyunca devam eden politikalarında bir değişim olmadığı en net şekilde Amerikan Board misyoneri Ethel W. Putney’in 1964 yılında İstanbul’da Amerikan Bord Neşriyat Dairesi tarafından İngilizce olarak basılan *A Brief History of American Board Schools in Turkey (Türkiye’deki Amerikan Board Okullarının Kısa Tarihi)* isimli kitabında görülmektedir. Ethel W. Putney bu kitabında Board’un Osmanlı’ya gelen ilk misyonerlerinin ve Board Okullarının öğrencilerinin aynı talimatlara uyduğunu ve amaçlarının aynı olduğunu kitabın başlangıç ve bitiş cümlelerinde şu şekilde anlatır:

³² C. Putney, a.g.m., s. xxx.

1820 yılında Yakın Doğu'ya çalışmaya gönderilen ilk misyonerlere orada “faydalı ne yapabilirim?” ve “bu faydalı şeyi nasıl yapabilirim?” sorularına cevap bulmaları talimatı verilmişti...Kısa sürede eğitime olan ihtiyacı ve bazı insanlar arasındaki okullara olan açlığı fark ettiler.³³

Böylece öğrencilerimiz ilk misyonerlere verilen talimatları takip ediyor, Türkiye'nin ihtiyaç sahibi insanları için ne yapılabilir konusunu düşünüyor ve bunu yapacak araçları buluyorlar.³⁴

Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ)

Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Fetullah Gülen yapılanması, 2013 yılı sonlarına kadar “Fetullah Gülen Cemaati”, “Gönüllüler Hareketi” “Hizmet Hareketi” gibi isimlerle anılmış, 17- 23 Aralık 2013 tarihindeki Emniyet/Yargı darbe girişiminden sonra “Fetullahçı Terör Örgütü” ve “Paralel Devlet Yapılanması (PDY)” olarak ifade edilmeye başlanmıştır.³⁵ Dini istismar ederek gerçek amacını gizleyen, “hoşgörü”, “dinler arası diyalog” kavramlarını kullanan bu örgüt hiçbir zaman kendisini net olarak ortaya koymamış her kesime kendisini farklı tanıtmıştır.³⁶

³³ E. W. Putney, *a.g.e.*, s. 1.

³⁴ E. W. Putney, *a.g.e.*, s. 10.

³⁵ Bu konu hakkında bilgi için bkz.: Cihad Mert, *Türkiye'deki Cemaat Sorunu: Fetö Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2020, s. 44.

³⁶ Türkiye'de Fetullahçı Terör Örgütü hakkında yazılmış olan eserlerin bazıları için bkz: Necip Hablemitoğlu, *Köstebek*, Pozitif Yayınları, 22. Baskı, İstanbul 2016; Cevdet Saral, *Terörün Gizli Efendileri: Dünyayı Armageddona Zorlayanlar*, Kripto Yayınevi, Ankara 2014; Nur Özkan Erbay, *Terörün Mesihî: Mesihanik Hareketlerin Devlet ve Rejim Güvenliğine Tehdidi*, Elips Kitapları, Ankara 2020; Cem Duran Uzun, Mert Hüseyin Akgün ve Hasan Yücel, *İddianamelerde 15 Temmuz Darbe Girişimi ve FETÖ*, SETA Yayınları, Ankara 2017; Nurettin Veren, *ABD'nin Truva Atı Fethullah Gülen Hareketi: Kuşatma*, Siyah Beyaz Yayınları, İstanbul 2007; Nurettin Veren, *FETÖ: 1966-2016 İsimler ve Belgelerle*, Destek Yayınları, İstanbul 2016; Lynne Emily Webb, *İftiranın Değişmeyen Mantığı: Çamur at İzi Kalsın*, (çev. Özgür Olgun), Zaman, Ankara ty; Merdan Yanardağ, *Fethullah Gülen Hareketinin Perde Arkası Türkiye Nasıl Kuşatıldı?* Siyah Beyaz Yayınları, 21. Baskı, İstanbul ty; Latif Erdoğan, *Şeytanın Gülen Yüzü*, Turkuvaz Yayınevi, İstanbul 2016; Hüseyin Arslan, *FETÖ/PDY- Dini Gruplar ve Siyaset*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2016; Nedim Şener, *Ergenekon Belgelerinde Fethullah Gülen ve Cemaat*, Destek Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2016; Hikmet Çetinkaya, *Fethullah Gülen'in 40 Yıllık Serüveni-2*, Günizi Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 2008; Abdülkadir Özkan, *Modern Zamanların Hasan Sabbah'ı Fetullah Gülen*, Kopernik Yayınları, İstanbul 2019; Ahmet Keleş, *Feto'nun Günah Piramidi*, Destek Yayınları, İstanbul 2016; Can Özçelik, *Kâinat İmamı Fethullah Gülen: Kod adı: Dayı*, Destek Yayınları, İstanbul 2014; Yavuz Çobanoğlu, *“Altın Nesil”in Peşinde: Fethullah Gülen'de Toplum, Devlet, Ahlak, Otorite*, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2016; Polis Akademisi, *Yeni Nesil Terör: FETÖ'nün Analizi*, Polis Akademisi Yayınları, Ankara 2017; Haluk Ölçekçi, “15 Temmuz Öncesi FETÖ Medyasında Psikolojik Savaş Gazeteciliği”, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 7, S. 1, Bişkek 2018, s. 427-454; Hanefi Avcı, *Haliçte Yaşayan Simonlar: Dün Devlet Bugün Cemaat*, Angora Yayıncılık, Ankara 2010; Hüseyin Gülerce, *Kirli Hesaplar Çarşısı*, Kahverengi Kitap, İstanbul 2016; İsmail Hakkı Pekin, *Dikkat Cemaat Çıkabilir Kozmik Oda Fetullah Gülen Türk Ordusuna Neden Kumpas Kurdu*, Kyrhos yayınları, Ankara 2015; Yavuz Selim Demirağ, *İmamların Öcü*, Kırmızı Kedi Yayınları,

[FETÖ] uluslararası alanda kendisini ‘dini hoşgörüyü yaymaya yönelik bir gönüllüler hareketi’ olarak ifade ederken, Türkiye’deki muhafazakâr kamuoyuna ‘İslam dinine hizmet eden bir cemaat’ olarak takdim etmekte, mensuplarının gözünde ise ‘ahir zamanda tüm dünya Müslümanlarının kurtuluşunu sağlayacak mesihanik (meshvari) bir oluşum’ olarak kabul edilebilmektedir.³⁷

Başından beri ılımlı bir görüntü sergilemek isteyen FETÖ’nün Türkiye Cumhuriyeti’ndeki tarihsel süreci kuruluş dönemi, 1980’li yıllardaki yapılanma dönemi ve 1990’lı yılların başından itibaren günümüze kadar olan dönem olmak üzere üç evrede incelenebilir. (Bkz EK 2).

Fetullah Gülen’in 1966 yılında İzmir merkez vaizliğine atanmasıyla birlikte örgütün ilk yapılanması İzmir’de oluşmuştur. Bu dönemde örgüt faaliyetlerini daha çok öğrenciler ve genç kesim üzerine yöneltmiş, özellikle dar gelirli ailelere mensup yetenekli gençleri, bünyesindeki ışık evlerinde kendi ideolojisi doğrultusunda yetiştirmiştir. Türk siyasetinde 1970’li yıllardaki kaos dönemini Fetullahçı Terör örgütü çok iyi kullanmıştır. Sokaklarda sağ-sol çatışması, mezhep çatışmaları, etnik, demografik sürtüşmeler yapılırken, bu örgüt çatışmaların dışında kalmaya özen göstermiş ve bu aşamalarda kendi birimlerini, çatışmaların olmadığı güvenli limanlar olarak sunmuştur.

Bu dönemde sayısı 60-70 civarında olan ışık evlerini de mescitle kıyaslayarak “çağın mabetleri ışık evleri” benzetmesi yapmışlardır. 1978 yılında Türkiye Öğretmenler Vakfı tarafından çıkartılan *Sızıntı* dergisini ele geçirmiş ve örgütün yayın organı şeklinde kullanmışlardır. Hatta Fetullah Gülen, “*Sızıntı* dergisinde ‘Abdülfettah Şahin’ kod adıyla yayımladığı makalelerde sıklıkla ‘altın nesil’ hayalinden bahsetmiştir”.³⁸

1980 Darbesi sonrasında Türkiye’de sosyolojik bir yarılma meydana gelmiş, bu darbeye her siyasi oluşum ve dini cemaat yara almasına rağmen, Fetullahçı Terör Örgütü hiçbir yara almadığı gibi “takıyye” yöntemleriyle kendilerini geri planda tutarak

İstanbul 2015; Zübeyir Kırdıra, *Fetullah’ın Coplari: Işık Evleri’nden Darbeye*, Siyah Beyaz Yayınları, İstanbul 2018; Mustafa Önsel, *Ağacın Kurdu: TSK’de Şakirtlerin İşgali Fetullahın Askerleri*, Galeati Yayıncılık, Ankara 2019; Mustafa, Önsel, *Aşil’in Topuğu: FETÖ’nün “O Gece”si*, Alibi Yayıncılık, Ankara 2016.

³⁷ FETÖ Fetullahçı Terör Örgütü, İçişleri Bakanlığı İç Güvenlik ve Stratejileri Dairesi Başkanlığı, İç Güvenlik Gelişmeleri Serisi:3, 3. Basım 2019, s. 30.

³⁸ FETÖ Fetullahçı Terör Örgütü, a.g.e., s. 15-16.

güçlenmiştir. Mevcut siyasi otorite ile uyumlu hareket etmiş, yurt sayılarını arttırmıştır. ABD'nin Pennsylvania eyaletindeki mülk de bu dönemde satın alınmıştır.

Örgüt lideri 1980'de "Huruç Harekâtı"nı (Harekete Geçme) başlatmış, bu harekâtın kısa süreli olmadığını ancak başarıya 35-40 sene sonra ulaşabileceğini şöyle ifade etmiştir:

Huruç Harekâtı başlatıldı ancak bu harekât 35-40 sene sonra uygulamaya koyulabilecektir, bugünkü ortamda bu mümkün değildir. Huruç Harekâtının başarılı olabilmesi için bütün ülkede, kendi binalarımızda ve kiralanacak yerlerde orta ve yükseköğrenim gören öğrenciler için yurt binalarının açılması, yurtlarda eğitilen öğrencilerin meyvelerini vermesi, kendi fikirlerimiz doğrultusunda çeşitli kitap ve dergilerin basımının gerçekleştirilmesi, özellikle Türkiye'deki öğretmenlerin büyük bir bölümünün kendi yönümüzde faaliyet göstermesi gerekmektedir.³⁹

Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere 15 Temmuz darbe girişimi süreci bu yıllara kadar uzanmaktadır ve örgütün hep bir gizli ajandası olmuştur.

1980-1983 dönemi arası örgütün tedbirli davrandığı sıkıyönetim yıllarıdır. Bu yıllardan sonra ise örgütün siyasete nüfuz ettiği yıllar başlamaktadır. 1986 yılında yapılan bir düzenleme ile özel okul açılmasına izin verilmesi ile birlikte örgütün en önemli kırılma noktası yaşanmıştır. Örgüt ilk özel okulunu İzmir'de "Yamanlar Koleji" adı altında açmıştır. Daha sonra bu okulu Ankara'da bulunan Samanyolu Okulları, Fırat Eğitim Merkezi, Maltepe dershaneleri, Millet dershanesi ve benzeri eğitim kurumları takip etmiştir. Örgütün en önemli eleman devşirme araçları hâline gelen bu okullar üzerinden örgüt bir halkla ilişkiler stratejisi geliştirmiştir.

ABD'nin "Yeşil Kuşak Teorisi" kapsamında İslam devletlerinde ılımlı İslam'ın egemen kılınarak Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin komünizminin önüne siyasal anlamda bir set çekmek amacıyla yaratılmış olan FETÖ, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetlerde kullanılmıştır. Örgüt 1992'de Türkiye Cumhuriyeti dışındaki ilk okulunu Nahçıvan Türk Lisesini açmıştır.

³⁹ TBMM, *Fethullahçı Terör Örgütünün (FETÖ/PDY) 15 Temmuz 2016 Tarihli Darbe Girişimi İle Bu Terör Örgütünün Faaliyetlerinin Tüm Yönleriyle Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*, Mayıs 2017, https://im.haberturk.com/images/others/2017/05/26/Rapor_26.05.pdf dan aktaran *FETÖ Fetullahçı Terör Örgütü, a.g.e.*, s.17.

Küreselleşme ile birlikte Gülen örgütünün popülerliği artmış, kurdukları medya organları, televizyon şirketleriyle algı yönetimi çalışmaları başlamıştır. Bu dönemde örgüt lideri, dönemin güçlü şahsiyetleriyle girdiği ilişkilerle gücünü hissettirmeye başlamıştır. Örgütün 1990'lı yıllardaki önemli bir başka faaliyeti de 24 Ekim 1996 yılında Bank Asya'nın kurulmasıdır. 1990'lı yılların başları, örgütün bürokrasi içine sızdırdığı mensupları eliyle sistematik bir şekilde devletin bilgilerini çalarak kendi örgütsel çıkarları ve hedefleri için kullanmaya başladığı dönemdir. Bu tarihten itibaren istihbarat toplama, fotoğraflama, bilgi, belge edinme, kumpas, soru çalma, iftira, itibarsızlaştırma suikastları başlamıştır.

Bu dönemde ayrıca Fethullah Gülen sağlığını da bahane ederek 21 Mart 1999'da ABD'ye gitmiştir. "ABD'ye giderken bağlantılı olduğu kişilerin bazıları, Graham Fuller (CIA Türkiye eski şefi) Morton Abramowitz (1989-1991 ABD Ankara Büyükelçisi) ve George Fidas'tır (CIA eski mensubu)".⁴⁰ Bu kaçışta Eski Ankara Emniyet Müdürü Cevdet Saral ve ekibinin 15 Mart 1999 tarihinde örgüt hakkında yazdığı birinci raporu İstihbarat Daire Başkanlığı ile Teftiş Kuruluna göndermelerinin etkisinin olduğu bilinmektedir. Daha sonraki raporlarında ilgili makamlara sunulması sonrasında Saral ve ekibi yasadışı telefon dinlemesi (telekulak) suçlamasıyla karşı karşıya kalmışlardır. Örgüt liderinin ABD'ye gitmesinden sonra Türkiye aleyhine yaptığı çalışmalar da hız kazanmıştır.

FETÖ dini istismar ederek ortaya çıkmıştır. Örgüt bir dini cemaat değil, dini kendi çıkarları doğrultusunda revize ederek kullanan bir terör örgütüdür. Örgüt sadece dini değil, Türk kültürüne ait millî, manevi, geleneksel bütün değerleri kullanmıştır. Kendinden olmayan herkesi düşman ve "öteki" olarak tanımlayan bir yapıya sahiptir. Kendi örgüt elemanlarını bile güvenilebilirlik katsayısına göre derecelendirmiş, mutlak itaat istemiştir. Kendisini düşmanlarının tanıyamaması için "şekilsizlik" prensibini benimsemiştir. Her türlü şekle girebilir. Zamana, konjoktüre göre farklı karakterler gösterebildiğinden belirli bir karakteristik özelliği bulunmamaktadır. Gizli amaçlarını gerçekleştirmek için her dönem güç ve iktidar kaynaklarına yakın olabilmeyi başarmış, bunun için de girebileceği her şekle ve yapıya bürünmüştür.

⁴⁰ FETÖ Fetullahçı Terör Örgütü, a.g.e., s. 23.

Kullandığı dini terminoloji üzerinden ulusal ve uluslararası bir tehdit olmaya devam eden FETÖ, kendisine biçtiği kontrollü imajı üzerinden mensuplarına; “*Her yerde olun ama hiçbir yerde görünmeyin. Her şeyi ele geçirin ama hiçbir şeyiniz yok gibi görünün. Her şeyi siz yapın ama hiç kimse sizi suçlayamasın*”⁴¹ şeklinde tavsiyelerde bulunmuştur. Bu sözler William Shakespeare’in *Macbeth* isimli tragedyasında Bayan Macbeth’in “*Yüzünden lekesiz bir çiçek ol, içinden zehirli bir yılan*”⁴² (*Look like the innocent flower, But be the serpent under it*) sözlerini hatırlatmaktadır. Örgütün ayrıca mensuplarından tam itaat beklediği bilinmektedir.

“*Tıpkı ölü yıkayıcısının elindeki cenaze gibi olacaksınız. Nasıl ki cenaze yıkayıcıya itiraz etmez, siz de ‘abi’lerinize itiraz etmeyeceksiniz... Ne olursanız olun makam, şöhret başınızı döndürmesin. Sıfır olun. Olun ki büyük makamlarda büyük yerlerde kullanılasınız.*”⁴³

Her terör örgütü gibi FETÖ de onu kullananların çıkarlarına hizmet etmekte ve güçten beslenmektedir. Kendisini güç üzerinden ifade eden örgüt, elle tutulamaz muhteviyattadır ve modern dönemde ortaya çıkan terör örgütlerinin çoğundan farklı bir örgütlenme yapısına sahiptir. Ne olması gerekiyorsa onu olan, “herkesle her şey olan” bir örgüttür. Örgütü tanıyabilmek, onunla mücadele edebilmek, örgütün kullandığı dini terminolojiye ve yurt içi ve yurt dışında kullandığı yasal ve yasal olmayan yapılanmalara hâkim olmak ile mümkündür.⁴⁴

Örgüt, liderine atfettiği mehdilik düşüncesine dayanarak dünya genelinde bir hâkimiyet anlayışına sahiptir. İdari yapısının en üstünde “kainat imamı” adıyla Fetullah Gülen bulunmaktadır. Kendisinden sonra gelen “İstişare heyeti” ise Fetullah Gülen’in belirlediği danışmanlardan oluşmaktadır. Bu heyet 1960’lı yılların sonlarında Kestane pazarı sürecinden yanında olanlar, zaman içerisinde güvenini kazananlar ve akrabalarından oluşmaktadır. Örgütün hiyerarşik yapısında istişare heyeti altında “kıta imamları”, onların altında da “coğrafi bölge imamları” yer almaktadır. 1996 yılı sonrasında terör örgütü Türkiye’yi Samsun, Konya, Erzurum, Gaziantep, Ankara, İzmir, İstanbul merkez olmak üzere yedi coğrafi çalışma bölgesine bölmüş, 2008 yılı sonrasında ise İzmir, İstanbul, Gaziantep, Ankara ve Erzurum merkez olmak üzere beşe

⁴¹ FETÖ Fetullahçı Terör Örgütü, a.g.e., s. 41.

⁴² William Shakespeare, *Macbeth*, (çev. Sabahattin Eyüboğlu), Remzi Kitabevi, İstanbul 1989, s. 27.

⁴³ FETÖ Fetullahçı Terör Örgütü, a.g.e., s. 54.

⁴⁴ FETÖ’nün teşkilatlanma modeli ve hareket tarzı hakkında detaylı bilgi için bkz: FETÖ Fetullahçı Terör Örgütü, a.g.e..

bölmüştür. İlegal örgütlerin yatay ve dikey örgütlenme modellerine sahip, masonik yapılanma görüntüsü çizen FETÖ, esas olarak sivil yapılanma, eğitim yapılanması ve ünite yapılanması olmak üzere üç yapılanmadan oluşmaktadır. Sivil yapılanma örgütün finans kaynağını ve lojistik yapılanmasını oluşturmaktadır. Örgütün bütün ekonomik işlemleri bu yapılanmanın altındadır ve bu yapılanmanın başında “Türkiye İmamı”, onun altında “il imamı”, “eyalet imamı”, “büyük bölge imamı” ve “küçük bölge imamı” vardır. Hiyerarşik yapıya göre herkes birbirinden sorumludur. Eğitim yapılanması örgütün temel yapısını oluşturan elemanlarını üreten fabrika gibi olduğundan örgütün en önemli yapılanmasıdır. Hammaddesi ekonomik durumu yeterli olmayan, dar gelirli, millî manevi değerleri yüksek, çalışkan zeki çocuklardır. Bunlar devşirilerek örgüt ideolojisi doğrultusunda eğitilirler ve örgütün ihtiyacı olan alanlarda kullanılmak üzere yetiştirilirler. Dershaneler çocukları kullandıkları ilk kurumlardan biri olduğundan örgütün en önemli kurumlarından bir tanesidir. Ünite yapılanması yetişen eğitilmiş örgüt elemanlarının nerede ve nasıl istihdam edileceğinin planlandığı yapıdır. Bu yapı içerisinde mülkiye, adliye, askeriye, tıbbiye, istihbarat birimleri, emniyet, diyanet, üniversiteler ve benzerleri gibi devletin bütün kurumları yer alır.⁴⁵

FETÖ yabancı istihbarat birimlerince kurgulanmış bir terör örgütüdür ve uluslararası konjonktürü hizmet ettiği efendisine göre yorumlar. Gizlilik üzerine kurulmuş bir yapısı olan bu terör örgütü, kod ismi ve gizli haberleşme yöntemlerini kullanır. Amacı devleti ele geçirmektir. Halka hizmet için değil kendi efendisinin çıkarları için çalışır. Türkiye Cumhuriyeti’nde kamu sektöründen sonra en çok istihdam, bir dönem için şirketleri vasıtasıyla bu örgütün elinde olmuştur. Örgüt, medya, finans, banka, sağlık, eğitim, basın yayın, reklam, kargo, turizm, spor ve sanayi kuruluşları ile toplum genelinde bir ağ oluşturmuştur. Kendilerine biat etmeyen kurum ve kuruluşları itibarsızlaştırma, tehdit, kumpas ve benzeri yöntemlerle bertaraf etmişlerdir. Bunları kişisel iradeleri yok edilen, mutlak biat kültürü ile yetiştirilmiş elemanları ile gerçekleştirmişlerdir. FETÖ, Türkiye Cumhuriyeti’nde herkese zarar vermiş, sağ-sol, aydınlar, işadamları, entelektüeller, akademisyenler, askerler, polisler, adli teşkilat, maliye teşkilatı ve devletin bütün kurumları suikasta uğramıştır. Bu suikastlar silahla değil, ahlaki değerlere saldırma, itibarsızlaştırma, kumpas ve benzeri yöntemlerle yapılmıştır.

⁴⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=fy7xCPx4Ddg> (14.07.2020).

Bu yüzden gelinen noktada, bu terör örgütü ile mücadeleyi top-yekûn herkesin vermesi gerekmektedir. Bu sadece devletin, güvenlik güçlerinin, yargının uhdesinde kalmamalıdır. Bütün siyasi partiler, akademik camia, diyanet, sivil toplum örgütleri, dernekler, sendikalar, vakıflar bu terör örgütü hakkında ortak irade göstermelidir. Fetullahçı Terör Örgütü bugün de bitmiş değildir. Sadece bir dönem kullanarak yok ettiği muhafazakâr, vatanına milletine bağlı genç kuşağı kullanmaya devam ettiği gibi şimdi de onların yanına mevcut iktidara muhalefet eden, rahatsızlığını belirten kesimleri kullanmaya başlamıştır. Bunu da en iyi şekilde yurt dışı merkezli oluşturduğu sosyal medya üzerinden algı yönetimiyle yapmaktadır. Sosyal medyada kullandığı dil Türkiye Cumhuriyeti devletini içerde ve dışarda zor duruma düşürme üzerinedir. Sosyal medyada zaman zaman çeşitli hesaplarla çeşitli karakterlere bürünmektedirler. Algı yaratmak için sağcı, solcu, devrimci, ülkücü, muhafazakâr, dindar, küskün, ateist ve benzeri kimlikleri kullanarak uluslararası camiada Türkiye Cumhuriyeti'nin karşısında yer almaktadır. Özellikle son dönemde uluslararası siyasette oyuncu değil de oyun kurucu olunmasının karşısında yer alacak politikalar üretmektedir. Millî ve yerli olan her hamleyi çeşitli kılıklara girerek engellemektedir. Elli yıllık örgüt iradesiyle, devlet iradesi ile mücadele edilmelidir.

Fetullahçı Terör Örgütü'nün Amerikan Board'a Benzeyen Yönleri

Amerikan Board, Osmanlı Devleti'nde yaptığı çalışmalarda kısa sürede Müslümanların din değiştirmesinin ne kadar zor ve imkânsız olduğunu görmüş bunun üzerine farklı denemelerden sonra yoğunlukla Ermeniler üzerinde çalışma kararı almıştır. Fetullahçı Terör Örgütü ise bir nevi Amerikan Board'un eksik bıraktığı alanı tamamlamış veya yapamadığını başarmak üzere yola çıkarak direkt olarak Müslüman Türkleri hedef almıştır. Amerikan Board, Amerikalı misyonerleri aracılığıyla faaliyet gösterdiği yerlerde kendi ideolojisine sahip “yerli yardımcı” (native helpers) adını verdikleri kişileri yetiştirmiş ve bu kişileri önce açtığı kurumlarda daha sonra ülkelerine karşı kullanmıştır. Fetullahçı Terör Örgütünde ise Board'un yerli yardımcılarını gibi devşirilmiş Türkler, Müslüman Türkler üzerinde çalışmış ve onları kendi ülkelerine düşman hâline getirerek kendi çıkarları için kullanmışlardır.

Her iki örgüt de eleman veya çalışanlarını kendilerinin seçilmiş özel insanlar olduğuna inandırmıştır. FETÖ üyelerini “sen bizim yıldızımızsın” diye kandırırken, Amerikan Board ise misyonerlerinin kendilerini “bir dava uğruna acı çeken, kutsal kahramanlar” olarak düşünmelerini sağlamıştır. Amerikan kültürü içerisinde sıklıkla yer

alan “seçilmiş insan olmak” “ışık” ve “ışığı ile diğer toplumları aydınlatmak ve onlara örnek olmak” konuları her iki örgüt tarafından da kullanılmıştır. Dolayısıyla bu “seçilmiş insanlar”, amaçlarına ulaşmak için her şeyi yapmayı olumlu bir özellik olarak görmüş ve bu durumu içselleştirmişlerdir.

Amerikan Board, Türkiye misyonunu, Amerikan Board’un anlatıldığı birinci bölümde aktarıldığı gibi, önce beş, sonra üç misyon bölgesine bölmüştür. (Bkz Ek 3). FETÖ de Türkiye’yi il bazında önce yedi sonra beş bölgeye, (Bkz Ek 4) eyalet, büyük bölge ve küçük bölge olarak bölmüş ve yapılanmasını buna göre planlamıştır. Fetullahçı Terör Örgütünün beş coğrafi bölgesi ve merkezleri şöyledir: 1. İç Anadolu Bölgesi (merkezi Ankara), 2.Marmara Bölgesi (merkezi İstanbul), 3.Ege Bölgesi (merkezi İzmir), 4.Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz (merkezi Erzurum), 5.Doğu Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu (merkezi Gaziantep).⁴⁶

Amerikan Board misyonerlik faaliyetlerini din başta olmak üzere eğitim, sağlık, yardımseverlik, basın yayın gibi kollar üzerinden planlarken, FETÖ de yine din temelinde, okullar, medya, hastane, yardım kuruluşları ile çalışmalarını derinleştirmiştir. Eğitim alanı, her iki örgütün de en değer verdiği ve en çok öne çıkan faaliyet alanı olmuş, ikisi de dini araç olarak kullanmıştır. Amerikan Board zaten bir Protestan misyonerlik teşkilatı olduğundan insanlara İncil’i vaaz etmek ve din değiştirmelerini sağlamak amacıyla ortaya çıksa da zamanla bu durum değişmiş, din konusunun arka plana itilmesine veya hiç vurgulanmamasına dönüşmüştür. FETÖ ise muhafazakâr, dinini bilen Müslüman insanların oluşturdukları bir grup görüntüsü ile ortaya çıkmış ancak kısa sürede onun da Müslümanlığı kullandığı görülmüştür.

Her iki örgüt de dünya genelinde faaliyet gösterse de Amerikan Board’un da FETÖ’nün de Türkiye toprakları birinci önceliği ve en çok önem verdiği yer olmuştur. Amerikan Board’un ilk misyonerleri 1820 tarihinde İzmir’e gelmiş, FETÖ’nün lideri Fetullah Gülen örgütle ilgili çalışmalarını ilk olarak İzmir’de başlatmıştır. FETÖ 1969-1999 yılları arasında merkezini Türkiye, 1999 yılı sonrasında ise ABD’nin Pennsylvania eyaleti olarak göstermektedir.

Her iki örgütün de ülke geneline yayılmasında hazırlık, yerleşme ve hasat dönemlerinden bahsetmek mümkündür. Kabaca söylenecek olursa hazırlık döneminde her ikisi de bilgi toplamış, yerleşme döneminde çalışmalarını derinleştirmiş ve hasat

⁴⁶ FETÖ Fetullahçı Terör Örgütü, a.g.e., s. 80.

döneminde de çalışmalarının sonuçlarını elde etmek üzere harekete geçmişlerdir. Board'un bu evreleri FETÖ'ye göre daha uzun süreler içerisinde gerçekleşmiş, FETÖ süreci çok daha hızlı yaşanmıştır.

Her iki örgüt de öğrenim görmeye maddi olanağı olmayanlara imkân sağlamak amacıyla açtıkları okullarda kendilerine bağlı bir kitle oluşturmak istemiş, faaliyetlerini özellikle ergenlik dönemindeki öğrenciler üzerinde yoğunlaştırmışlardır. Her iki örgüt de bu şekilde iyi amaçlar için çalıştığını göstererek hem para toplamanın önünü açarak kendisine ekonomik kaynak sağlamış hem de insan kaynağı oluşturmuşlardır. FETÖ, para toplama işini “himmət”, “bağış”, “burs” üzerinden veya dergi abonelikleri üzerinden yürütmüştür. Amerikan Board ise bazen sembolik bile olsa öğrencilerinden aldıkları okul ücretlerinin yanı sıra, misyonerlerinin çalıştıkları bölgeden yazdıkları ve ihtiyaç belirtmeleri üzerinden ABD’de yaşayan vatandaşlardan da para toplamış ve gönüllülerin misyon bölgelerinde okullar veya dini kurumlar açmalarını sağlamıştır. Board’un bu yöntemi daha sonraki dönemlerinde FETÖ tarafından da kullanılmış ve yurt dışında açılan veya açılacak olan eğitim kurumları için Türkiye’den farklı isimler altında paralar, vergiler, haraçlar toplanmıştır. Türkiye’deki bazı bölgeler, yurt dışında açılan okulların finansmanını sağlamışlardır.

FETÖ okullarını açmadan önce öğrenci evleri veya “ışık evleri” (dershanelerin bir diğer adı) ile çalışmalarına başlamıştır. Amerikan Board kurumunda da “kurumsal din eğitiminin ilk adımlarının” atıldığı ve misyonerlerin “kendi evlerinin bir odasında veya bir binanın tek katında”⁴⁷ açılan “Home School” denilen “ev okulları”nda eğitimler verilmiştir. FETÖ’de süreç “ışık evleri” (Fetullah Gülen’in ifadesiyle “şarj evleri”) ile başlamış sonrasında örgüt bünyesinde kurulan dernekler vasıtasıyla yurtlar açılmış⁴⁸, yurtlar ise vakıfların kurulmasına ön ayak olmuştur. Vakıfların desteklediği yurtlardan kimileri, ileriki dönemde özel okullar hâlini almış ve bu özel okullar da örgüt tarafından bir vitrin olarak kullanılmış ve örgütün dershaneleri ile üniversitelerinin önünü açmışlardır.

Her iki örgüt için de öğretmen yetiştirmek çok önemli olmuştur. Amerikan Board’un okullarından mezun olan başarılı öğrenciler kendi okullarında veya çevre bölgelerdeki okullarda öğretmen veya idareci olarak istihdam edilmişlerdir. Geline son süreçte ise Board tüm okullarını mülkleriyle beraber, kendi mezunlarının kurduğu ve

⁴⁷ A. Aksu, a.g.t., s. 140.

⁴⁸ Detaylı bilgi için bkz.: M. Yanardağ, *a.g.e.*

içinde sadece Board Okulu mezunlarının yer alabildiği bir vakfa devretmiştir. Fetullahçı Terör Örgütü içerisinde de en baştan itibaren devşirilen öğrenciler, öğretmenlik mesleğine yönlendirilmişler ve bu sayede örgütün okullarında ihtiyaç duyduğu öğretmen ihtiyacı karşılanmıştır. Üniversite çağındaki öğrenciler psikolojik danışmanlık ve rehberlik bölümlerine yönlendirilmiş, görev yaptıkları okullarda bu şekilde öğrenci ve ailesi ile yakınlık kurarak örgüte hem bilgi aktarmaları hem de yeni elemanlar kazandırmaları hedeflenmiştir.

Amerikan Board ile Fetullahçı Terör Örgütünün bir başka benzerliği eğitim modeli üzerinden kurulabilir. 1831 yılında Board misyoneri Rahip William Goodell, İstanbul'da diğer misyonerlerle birlikte Rum öğrencilere Lancaster metodu (Lancasterian model) denilen bir çeşit denetleme yöntemini kullanan dört okul açmış ve bir yıl sonra bu okulların sayısı Goodell'in kendi evindeki yirmi ila otuz kız öğrenciyi barındıranla beraber yirmiye yükselmiştir⁴⁹. Bu okullarda kullanılan Lancaster metodu, “nitelikli bir öğretmen gözetiminde ileri düzey öğrencilerin kendilerinden aşağı sınıflarda olan genç öğrenci gruplarına eğitim vermesi”⁵⁰ olarak açıklanabilir.

Bu sistem İngiltere’de Queker [Quaker] mezhebine bağlı genç bir öğretmen tarafından geliştirilmiştir. 1789 yılı civarında Joseph Lancaster, büyüyen fakat daha fazla öğretmen istihdam edecek kaynaktan mahrum bir yetimler okulunda görevliydi. Zeki ve daha ilerde olan öğrenciler monitör [gözetmen veya denetçi] olarak tayin ediliyorlardı. Öğretmenlerinden ders aldıktan sonra bu öğrenciler, öğrendiklerini sırasıyla diğer gruplara öğretiyorlardı. Bu sistem son derece düzenli ve kuralları belirlenmiş bir sistemdi.⁵¹

Rum çocukları için devletten izin almadan kurulan Lancaster metodunu kullanan bu okullar misyonerlerin düşmanları tarafından Osmanlı Devlet adamlarına ihbar edilmiştir. Bu okulları ziyaret eden heyet sistemi beğenmiş bunun üzerine askeri kışlalarda benzer okullar açılmıştır.⁵²

Fetullahçı Terör Örgütünün eğitim modeli içerisinde yer alan “abi” ve “abla” sistemi de benzer bir şekilde işlemektedir. Abi ve ablalar, bir nevi gözetmen olarak hareket ederek toplantılar düzenlemiş, öğrencilerle iletişimi kurmuş ve devam ettirmiş kişilerdir. “FETÖ, öğrenci yurtlarını farklı eğitim kademelerinde öğrenim gören

⁴⁹ F. A. Stone, *a.g.e.*, s. 107.

⁵⁰ D. B. Keller- R. S. Keller, *a.g.m.*, s. 51.

⁵¹ F. A. Stone, *a.g.e.*, s. 107-108.

⁵² F. A. Stone, *a.g.e.*, s. 108-109.

öğrencilerine göre ayrı ayrı kurgulayarak örgüt mensubu abi/ablalar aracılığıyla bir alt kademeyi örgüt hedefleri doğrultusunda eğitmiş ve kontrol etmiştir”.⁵³ Işık Evleri’ndeki “öğrencilere belirli bir hiyerarşi içerisinde evden sorumlu abi ya da ablanın direktifleri ile FETÖ örgütünün anlayışı kazandırılmıştır... Fetullah Gülen’in ve FETÖ’nün gerçek niyetini bilmeyen pek çok kişiden bazıları bu evlerdeki devşirme tuzağına düşerek örgüte kazandırılmıştır”.⁵⁴

[Öğrenciler], “abi” ve “abla” denilen elemanlar aracılığıyla duygusal telkinlerle beyinleri yıkanarak tektipleştirilmiştir. Böylece elamanlarını militan gibi yetiştirmiş, onlara yerleştirilecekleri devlet kurumlarında uzun yıllar kendilerini gizlemelerinin yollarını öğretmiş ve vakti geldiğinde emri ile harekete geçmeleri için programlamıştır.⁵⁵

Amerikan Board’un anaokulundan yüksekokula giden okullaşmasını tıpatıp uygulayan Fetullahçı yapılanmada, Board örgütünden farklı olarak dershaneler vardır. Dershaneler ilerleyen yıllarda örgütün tüm çalışmalarının en önemli kilit noktası hâline gelmiştir. Örgüt içerisinde “Fetih” olarak adlandırılan devletin kamu kurum ve kuruluşlarına (Fetullah Gülen’in tabiriyle “kılcal damarlarına”) sızmalar, buralarda yetişen veya buralara bağlı ışık evlerinde kalan öğrenciler aracılığı ile gerçekleştirilmiştir.

Amerikan Board Okulları Osmanlı’da teoloji temelli eğitim ile işe başlamış ancak bunun yeterli olmadığını gördükten sonra ve Türkiye Cumhuriyeti’ndeki değişen koşullara adapte olabilmek için temel bilimler bazlı İngilizce öğretimini benimsemişlerdir. Fetullah Okulları da aynı bu Protestan misyonerlerin sistemini ve modelini takip etmiş, okullarında İngilizce olan eğitimde temel bilimler alanına vurgu yapmışlardır.

Aralarında yüz elli yıl olan bu iki örgütün kadınlara bakışı da önemlidir. Her iki örgüt de kadınları idareci yapmamış ama kadınları bünyesinde çalıştırmış ve kullanmışlardır. Amerikan Board’da misyoner eşi yetiştiren okullarda yetişmiş birçok kadın misyoner görev almıştır.⁵⁶ Başlarda Amerikan Board kadın misyonerlerin iffetini korumak için onları misyonerlerle evlendirmiş ve misyonerlerin eşlerini dikkatle

⁵³ TBMM, a.g.e., s. 150.

⁵⁴ TBMM, a.g.e., s. 101.

⁵⁵ TBMM, a.g.e., s. 193.

⁵⁶ Detaylı bilgi için bkz.: Füsun Çoban Döşkaya, “Mary Lyon: Mount Holyoke Kız İlahiyat Okulu ve Mezunlarının Osmanlı Devleti’nde Eğitim Misyonerliği Faaliyetleri”, *History Studies*, C.12, S.4, Samsun 2020, s. 1665-1701.

seçmiştir. FETÖ’de ise “katalog evlilikleri” yöntemi vardır ve örgütü en rahatsız eden konulardan bir tanesi, üyelerinin örgüt dışı kişilerle evlenmesidir.

Board misyonerleri de FETÖ üyeleri de çok fazla para almamış, ne para biriktirmeleri ne de borçlanmaları kendilerinden istenmiştir. Tek bir sorumlunun olmadığı bu örgütlerde herkes birbirinden sorumludur veya biri bir diğerini kontrol etmektedir. Amerikan Board örgütü içerisinde bu durum biraz daha bir diğerinin eksikliğini kapama veya ihtiyaç hâlinde onun yerine geçme ve görevlerini yerine getirme şeklinde ilerlemişken FETÖ’de bu durum “hücre sistemi” uygulaması ile kimsenin kendi bölümü haricindekileri bilmemesi (kompartımantasyon ilkesi) şeklinde planlanmıştır. FETÖ’de fişleme ve üyeleri arasında rapor tutma sistemi her daim devam etmiş her personelin işinin gerektirdiğinden başka bilgi ve ayrıntıya sahip olmaması istenmiştir. Amerikan Board’un yıllık raporları da misyonerler tarafından büyük bir titizlikle tutulmuş, bu raporlarda idari işlerin belgelenmesi ve detaylandırılması yanında diğer misyonerlerin çalışmaları hakkında da kapsamlı bilgi verilmiştir.

Her iki örgütün de ideolojisini yayabileceği dergileri vardır. *The Missionary Herald* Amerikan Board’un çıkardığı birçok dergiden en önemlisidir. FETÖ’nün ise çeşitli dergileri içerisinde en sembolik dergisi ilk sayısı 1979 yılında çıkarılan *Sızıntı* dergisi olmuştur. Bu dergi 15 Temmuz darbe girişiminden sonra 26 Temmuz 2016 tarihinde kapatılmış, örgüt 2017 yılı Mart ayında onun yerine gelen *Çağlayan* dergisini çıkarmaya başlamıştır.

Hem Amerikan Board hem FETÖ dünyada ve Türkiye’de çok fazla insanı etkilemiştir. Amerikan Board, Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti’ndeki boşluklardan yararlanıp strateji, politika ve isim değişiklikleri ile iki yüzyıl boyunca bu topraklarda varlık ve etkinliğini sürdürmüş, belirli kırılma noktalarından politika değişikliği ile kurtulmuştur. Board’un kendi içerisinde yaşadığı kırılma noktalarından birisi 1930’lu yıllarda William Ernest Hocking’in yayımladığı kitap doğrultusunda ortaya çıkan misyonerlik çalışmalarındaki ideolojik çizgisinin yeniden düşünülmesi konusudur. Board içerisinde “dinler arası diyalog” kavramı bu dönemde ortaya atılmıştır. Board örgütü, misyonerlerinin çalışma şekillerinde farklılıklar başlatmış, onların din değiştirme dışındaki konularla da ilgilenmesini istemiştir.

“Dinler arası diyalog” ifadesi FETÖ söyleminin en kilit ve sembolik kavramıdır ve günümüz Türkiye’inde FETÖ ile özdeşleşmiştir. Diyalog yoluyla kendi inanç ve yaşam biçimini aktarma olarak özetlenebilecek olan bu proje, 1960’lı yıllarda Vatikan’da ortaya çıkmıştır. Burada geçen “diyalog” ifadesi gerçek anlamda bir diyalog kurma çabasını içermemektedir. “Misyon” düşüncesinin çağa uygun yeni bir yorumundan ibarettir.⁵⁷

İki yüz yıllık sürenin ilk yüzyılında üzerinde çalıştıkları azınlıklara onların kendi dillerinde, ikinci yüzyıllarında ise Türklere kendilerinin ana dilinde (İngilizce) eğitim vermişlerdir. Koşullara ayak uydurmuş, her daim varlıklarını devam ettirmişlerdir. İlk yüzyıldaki politikalarını, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonra tamamıyla değiştirmiş, okullarında “Türkiye’nin liderlerini yetiştirme” misyonları olduklarını dile getirmişlerdir.

Elli yıllık geçmişi ile Amerikan Board ile kıyaslandığında çok daha yeni olan Fetullahçı Terör Örgütü de Türkiye Cumhuriyeti’ndeki zor dönemleri kullanmış, ülkeyi her şekilde zarara uğratmış ve en son olarak da ülkeyi ele geçirmeye kalkışarak başarısız olmuştur. Hâlen ulusal ve uluslararası düzeyde aktif olan örgütün, İzmir’de kurulduğu 1969 yılından beri tek bir adı olmamış, kendi mensupları tarafından farklı, diğer insanlar tarafından farklı adlandırılmıştır. Dolayısıyla gelecek günlerde de örgütün ikiyüzlü kimliği nedeniyle isim karmaşasının devam edeceği veya Amerikan Board gibi FETÖ’nün de farklı oluşumları kullanıp şekil değiştirerek karşımıza çıkacağı söylenebilir. Nitekim Fetullahçı örgüt, elli yıllık tarihi içerisinde başı sıkıştığı dönemlerde ülkeye bağlılığını göstermek için gerekirse tüm okullarını Türkiye Cumhuriyeti’ne devredebileceğini söylemiş, ülkesine bağlı, dindar ve çalışkan bir nesil yetiştirdiği izlenimini vermiştir. Okullarını devlete devretme eylemi Amerikan Board Okulu olarak Bebek’te (Bebek İlahiyat Okulu) Board misyoneri Cyrus Hamlin tarafından kurulan okulun tarihi süreci içerisinde de yaşanmıştır. Hamlin, okulunda uyguladığı politikalarının Board tarafından tasvip edilmemesi sonucunda Board’dan 1860 yılında istifa etmiş ve sonrasında Robert Koleji kurmuştur. Board Okulu olmayan Robert Kolejin 1957 yılında açılan yükseköğretim kısmı, binalarıyla birlikte 1971 yılında devlete devredilmiş ve Boğaziçi Üniversitesi hâline gelmiştir.

⁵⁷ TBMM, *a.g.e.*, s. 123.

Sonuç

Fakirliđi, çaresizliği ve inançları kullanan Amerikan Board ve FETÖ bugün hâlen tam olarak anlaşılammış, hareket tarzları tam manasıyla çözülememiştir. Ancak her iki örgüt ve çalışma şekilleri göz önüne alındığında, FETÖ'nün günümüzün teknolojik koşullarında geliştirilmiş bir üst versiyon gibi hareket ettiği söylenebilir. Amerikan Board belirli grupları kışkırtmış ve kendi yanına çekerek devlete düşmanca faaliyetler içerisine sokmuşken, FETÖ herkesle barışık ve dost gibi görünerek devletin kurumlarına sızarak devleti ele geçirmeye çalışmıştır.

Geçmişte mensuplarının önünü açabilmek için her türlü gayrimeşru yöntemi kullanan, en stratejik yerleri hedefine alan FETÖ kolay mücadele edilebilecek bir örgüt değildir ve örgütle mücadele sistematik bir şekilde devam ettirilmelidir. Bu örgütle mücadele ederken yaşadığı her kırılmalardan sonra yapı değiştirdiği ve farklı isim altında faaliyetlerine devam ettiği bilinen Amerikan Board örgütü ile ilişkilerde yapılan hatalardan kaçınılmalı, devletin Amerikan Board hafızası kullanılmalı, 15 Temmuz sonrası dönem iyi takip edilmelidir.

Kaynaklar

AÇIKSES, E., *Tanzimat Sonrası Harput (Mamuratül-Aziz)'ta Amerikan Misyoner Faaliyetleri*, Doktora Tezi, Ankara 1991.

AÇIKSES, E., *Amerikalıların Harput'taki Misyonerlik Faaliyetleri*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2003.

AKSU, A., “*Amerikalı Misyonerlerin Osmanlı Anadolu'sundaki Eğitim Faaliyetleri (1820-1900) ve Bunun Osmanlı Toplum Yapısına Etkileri*”, Doktora Tezi, İstanbul 2010.

ALAN, G., *Osmanlı Devleti'nde Amerikan Misyoner Okullarının Ermenilere Bakışı (1820-1914)*, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1997.

ALAN, G., *Merzifon Amerikan Koleji ve Anadolu'daki Etkileri*, Doktora Tezi, Kayseri 2002.

ALAN, G., *Osmanlı İmparatorluğu'nda Amerikan Protestan Okulları*. Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2015.

ARIĞ, A. S., *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938)*. Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2014.

ARSLAN, H., *FETÖ/PDY- Dini Gruplar ve Siyaset*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2016.

AVCI, H., *Haliçte Yaşayan Simonlar: Dün Devlet Bugün Cemaat*, Angora Yayıncılık, Ankara 2010.

AYDIN, M., *Bulgarlar ve Ermeniler Arasında Amerikan Misyonerleri*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2008.

BARTLETT, S. C., *Historical Sketch of the Missions of the American Board in Turkey*. Board, Boston 1876.

BAŞARAN, B., “*Reinterpreting American Missionary Presence in the Ottoman Empire: American Schools and the Evolution of Ottoman Educational Policies (1820-1908)*”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1997.

ÇETİNKAYA, H., *Fethullah Gülen'in 40 Yıllık Serüveni-2*, Günizi Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 2008.

ÇOBAN DÖŞKAYA, F., “Amerikan Board ve Misyoner Corinna Shattuck’un Urfa Faaliyetleri”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C.5, S.14, Osmaniye 2018, s. 84-119.

ÇOBAN DÖŞKAYA, F., “Amerikalı Kadın Misyoner Myra A. Proctor’un Aintab (Antep) Faaliyetleri”, *Tarihten Günümüze Ayıntab – Gaziantep: Uluslararası Gaziantep Tarihi Sempozyumu Milli Mücadele Döneminde Gaziantep Bildiri Metinleri Kitabı*, (Edit Ahmet Gündüz-Murat Çelikdemir-Selim Osrak-Murat Dağ), Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Gaziantep 2018, s. 355-385.

ÇOBAN DÖŞKAYA, F., “Mary Lyon: Mount Holyoke Kız İlahiyat Okulu ve Mezunlarının Osmanlı Devleti’nde Eğitim Misyonerliği Faaliyetleri”, *History Studies*, C.12, S.4, Samsun 2020, s. 1665-1701.

ÇOBANOĞLU, Y., “*Altın Nesil’in Peşinde: Fethullah Gülen’de Toplum, Devlet, Ahlak, Otorite*”, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2016.

DELK, R. C., “The History and Influence of American Education in the Near East, 1823-1914,” Yüksek Lisans Tezi, Worcester 1943.

DEMİRAG, Y. S., *İmamların Öcü*, Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul 2015.

DEMİR, C., “Amerikan Board’un İzmir’deki Faaliyetleri ve İzmir Uluslararası Kolej’”, Doktora Tezi, Kayseri 2014.

DOĞAN, M. A., “American Board of Commissioners for Foreign Missions (ABCFM) and “Nominal Christians”: Elias Riggs (1810-1901) and American Missionary Activities in the Ottoman Empire”, Doktora Tezi, Salt Lake City 2013.

DOĞAN, M. A., “Missionary Schools”, *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, (Edit Gabor Agoston-Bruce Masters) Facts On File, Inc., New York 2009, s. 385-388.

ERBAY, N. Ö., *Terörün Mesihî: Mesihanik Hareketlerin Devlet ve Rejim Güvenliğine Tehdidi*, Elips Kitapları, Ankara 2020.

ERDOĞAN, D. İ., “Osmanlı Devleti’nde Amerikalı Misyonerler ve Van Ermeni İsyanı (1896)”, Doktora Tezi, İzmir 2007.

ERDOĞAN, L., *Şeytanın Gülen Yüzü*, Turkuvaz Yayınevi, İstanbul 2016.

FETÖ Fetullahçı Terör Örgütü, İçişleri Bakanlığı İç Güvenlik ve Stratejileri Dairesi Başkanlığı, İç Güvenlik Gelişmeleri Serisi:3, 3. Basım, 2019.

GÜLERCE, H., *Kirli Hesaplar Çarşısı*, Kahverengi Kitap, İstanbul 2016.

HABLEMİTOĞLU, N., *Köstebek*, Pozitif Yayınları, 22. Baskı, İstanbul 2016.

HOCKING, W. E., *Re-Thinking Missions: A Laymen's Inquiry After One Hundred Years*, Harper & Brothers Publishers, New York 1932.

KAÇMAZ, E., "Turkish Women, Education, and Missionary Practices in the Works of Hester Donaldson Jenkins", Doktora Tezi, İzmir 2014.

KELEŞ, A., *Feto'nun Günah Piramidi*, Destek Yayınları, İstanbul 2016.

KELLER, D. B. ve KELLER, R. S., "American Board Schools in Turkey", *The Role of the American Board in the World: Bicentennial Reflections on the Organization's Missionary Work 1810-2010*, (Edit Clifford Putney – Paul T. Burlin), Wipf and Stock, Oregon, 2012, s. 47-74.

KINDIRA, Z., *Fetullah'ın Coplari: Işık Evleri'nden Darbeye*, Siyah Beyaz Yayınları, İstanbul 2018.

KOCABAŞOĞLU, U., *Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika: 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Amerikan Misyoner Okulları*. Arba Yayınları, İstanbul 1991.

MASTERS, B., "Missionaries", *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, (Edit Gabor Agoston-Bruce Masters) Facts on File Inc., New York 2009.

MERT, C., "Türkiye'deki Cemaat Sorunu: Fetö Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2020.

MUTLU, Ş., "Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar", Doktora Tezi, İstanbul 1999.

NILSON, P. E., "Moral Education in American Schools in Turkey", Yüksek Lisans Tezi, Chicago 1926.

ÖLÇEKÇİ, H., "15 Temmuz Öncesi FETÖ Medyasında Psikolojik Savaş Gazeteciliği", *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 7, S. 1, Bışkek 2018, ss. 427-454.

ÖNSEL, M., *Aşil'in Topuğu: FETÖ'nün "O Gece"si*, Alibi Yayıncılık, Ankara 2016.

ÖNSEL, M., *Ağacın Kurdu: TSK'de Şakirtlerin İşgali Fetullahın Askerleri*, Galeati Yayıncılık, Ankara 2019.

ÖZÇELİK, C., *Kâinat İmamı Fethullah Gülen: Kod adı: Dayı*. Destek Yayınları, İstanbul 2014.

ÖZKAN, A., *Modern Zamanların Hasan Sabbah'ı Fetullah Gülen*, Kopernik Yayınları, İstanbul 2019.

ÖZTÜRK, A. ve YILDIZ, Ö., *Amerikan Protestan Misyonerlerinin Türkiye'deki Faaliyetleri (1820-1938)*, Arka Oda Yayınları, İstanbul 2007.

PEKİN, İ. H., *Dikkat Cemaat Çıkabilir Kozmik Oda Fetullah Gülen Türk Ordusuna Neden Kumpas Kurdu*, Kyrhos Yayınları, Ankara 2015.

POLİS AKADEMİSİ, *Yeni Nesil Terör: FETÖ'nün Analizi: "Organize ve Mali Suç Örgütü Olarak Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) Çalıştay Raporu"*, Polis Akademisi Yayınları, Ankara 2017.

PUTNEY, C., "Introduction", *The Role of the American Board in the World: Bicentennial Reflections on the Organization's Missionary Work 1810-2010*, (Edit Clifford Putney – Paul T. Burlin), Wipf and Stock, Oregon 2012 s. xv-xxx.

PUTNEY, E. W., *A Brief History of American Board Schools in Turkey*, Amerikan Bord Neşriyat Dairesi, İstanbul 1964.

ROBERTS, T. M., "Commercial Philanthropy: ABCFM Missionaries and the American Opium Trade", *The Role of the American Board in the World: Bicentennial Reflections on the Organization's Missionary Work 1810-2010*, (Edit Clifford Putney – Paul T. Burlin), Wipf and Stock, Oregon 2012 s. 27-48.

SARAL, C., *Terörün Gizli Efendileri: Dünyayı Armageddona Zorlayanlar*, Kripto Yayınevi, Ankara 2014.

SHAKESPEARE, W., *Macbeth*, (çev. Sabahattin Eyüboğlu), Remzi Kitabevi, İstanbul 1989.

SHOWALTER, D. K., "The 1810 Formation of the American Board of Commissioners for Foreign Missions", *The Role of the American Board in the World:*

Bicentennial Reflections on the Organization's Missionary Work 1810-2010, (Edit Clifford Putney – Paul T. Burlin), Wipf and Stock, Oregon 2012, s. 1-10.

SMITH, E., CONDER, J., ve DWIGHT, H. G. O., *Missionary Researches in Armenia: Including a Journey through Asia Minor, and into Georgia and Persia, with a visit to the Nestorian and Chaldean Christians of Oormiah and Salmas*, G. Wightmann, London 1834.

STONE, F. A., *Sömürgeciliğin Hasat Mevsimi: Anadolu'da Amerikan Misyoner Okulları*, (çev. Ayşe Aksu), Dergâh Yayınları, İstanbul 2011.

ŞENER, N., *Ergenekon Belgelerinde Fethullah Gülen ve Cemaat*, Destek Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2016.

TBMM, *Fethullahçı Terör Örgütünün (FETÖ/PDY) 15 Temmuz 2016 Tarihli Darbe Girişimi İle Bu Terör Örgütünün Faaliyetlerinin Tüm Yönleriyle Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*, Mayıs 2017. <https://im.haberturk.com/images/pdf>.

UZUN, C. D., Akgün, M. H., ve Yücel, H., *İddianamelerde 15 Temmuz Darbe Girişimi ve FETÖ*, SETA Yayınları, Ankara 2017.

VEREN, N., *ABD'nin Truva Atı Fethullah Gülen Hareketi: Kuşatma*, Siyah Beyaz Yayınları, İstanbul 2007.

VEREN, N., *FETÖ: 1966-2016 İsimler ve Belgelerle*, Destek Yayınları, İstanbul 2016.

WEBB, E., L., *İftiranın Değişmeyen Mantığı: Çamur at İzi Kalsın*, (çev. Özgür Olgun), Zaman, Ankara ty.

YANARDAĞ, M., *Fethullah Gülen Hareketinin Perde Arkası: Türkiye Nasıl Kuşatıldı? Siyah Beyaz Yayınları*, 21. Baskı, İstanbul ty.

YILDIZ, Ö., *Anadolu'da Amerikan Okulları*. IQ Yayınları, İstanbul 2011.

YILDIZ, Ö., *Anadolu'da Amerikan Misyonerleri*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2015.

YÜCEL, İ., "Kendi Belgeleri Işığında Amerikan Board'ın Osmanlı Ülkesindeki Teşkilatlanması", Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2005.

İnternet Siteleri

<https://bagis.sev.org.tr/tr/bagiscilar/landing> (03.02.2020)

<http://dlir.org/images/stories/dlir/arit/timeline2.pdf> (05.03.2020)

<http://dlir.org/images/stories/dlir/arit/map1.jpg> (03.03.2020)

https://saltonline.org/media/files/bos-alanlar_sergi-brosuru-1.pdf (05.03.2020)

<http://www.fabsit.org/about.mission.php> (03.02.2020)

https://www.globalministries.org/abcfm_200 (05.03.2020)

https://www.globalministries.org/haystack_samuel_j_mills_10_10_2014_116
(02.02.2020)

<https://www.sondakika.com/haber/haber-iste-mit-raporunda-yer-alan-feto-nun-harita-ve-9661827/> (03.03.2020)

<https://www.youtube.com/watch?v=fy7xCPx4Ddg> (14.07.2020)

EKLER

1806	Modern misyon hareketini başlatan bir etkinlik olarak kabul edilen Haystack Toplantısı (The Haystack Prayer Meeting) yapıldı.
1808	Haystack grubu ve diğer Williams College öğrencileri “The Brethren” grubunu kurdular.
1810	Amerikan Board (ABCFM) kuruldu.
1812	ABCFM ilk misyonerlerini Hindistan’a gönderdi.
1819	“Filistin Misyonu” kuruldu. ABCFM, Türkiye ve Filistin dâhil olmak üzere Yakın Doğu’ya ilk misyonerleri gönderdi.
1820	15 Ocak -Osmanlı Devleti’nde ilk Board misyonerleri olan Pliny Fisk ve Levi Parsons İzmir’e geldi.
1821	ABCFM’nin misyonerlik raporları dergisi olan “The Misyoner Herald” kuruldu.
1824	ABCFM ilk okulunu Beyrut’ta açtı.
1827	Malta, Suriye ve Türkiye çalışmaları “Batı Asya Misyonu” adı altında toplandı.
1830	Amerikan Board, kadın misyonerlerin misyon çalışmalarında görev almasını kabul etti. ABCFM Çin’e ilk misyonerlerini gönderdi.
1833	Malta’da bulunan Board matbaası İzmir’e taşındı. ABCFM Afrika’ya ilk misyonerlerini gönderdi.
1830	Osmanlı Devleti ile ABD arasında ilk resmi ilişkiler kuruldu.
1831	“Yunanistan Misyonu” kuruldu.
1839	Tanzimat Fermanı ilan edildi. American Board misyonerlerinin Osmanlı’ya

	gelişleri ve açtıkları kurum sayısı bu tarihten sonra arttı.
1844	Osmanlı Devleti'nde "Ermeni Misyonu" kuruldu.
1847	Protestan tebaası Osmanlı Devleti'nde millet olarak tanındı.
1850	Babialı tarafından Protestanlık mezhebi hak ve ayrıcalıkları resmen tanındı.
1852	"Süryani Misyonu" kuruldu.
1854	ABCFM idari merkezi ve matbaası İzmir'den İstanbul'a taşındı.
1856	İslahat Fermanı yabancı devletlerin baskısı ile ilan edildi. Gayrimüslim azınlıklara yeni haklar verildi. "Ermeni Misyonu", Kuzey ve Güney Ermeni Misyonları olarak ikiye bölündü.
1860	Kuzey ve Güney Ermeni Misyonları ve Süryani Misyonu; Batı Türkiye, Merkezi Türkiye ve Doğu Türkiye Misyonları olarak tekrar düzenlendi.
1868	Kadın Boardları olan "Kadın Misyon Heyeti" (WBM) Boston'da ve "Dahili Kadın Misyon Heyeti" (WBMI) Chicago'da kuruldu.
1869	"Yunanistan Misyonu" kapatıldı.
1870	"Avrupa Türkiyesi Misyonu" kuruldu. Presbiteryen Board ayrıldı. Board Suriye'deki çalışmalarını Presbiteryen Board'a devretti ve kendisi Anadolu ve Balkanlarda faaliyet yürüttü.
1871	"American College for Girls" kuruldu.
1873	"Pasifik Amerikan Kadın Misyon Cemiyeti" (WBP) San Francisco'da kuruldu.
1876	Üsküdar Amerikan Kız Lisesi (UAL) kuruldu. "Central Turkey College, Antep" kuruldu.
1878	İzmir Amerikan Kız Koleji (ACI) kuruldu. "Euphrates College, Harput" kuruldu.
1880	"Central Turkey Girls' College, Maraş" kuruldu.
1886	"Anatolia College, Merzifon" kuruldu.
1888	Tarsus Amerikan (TAC) kuruldu.
1898	"International College, İzmir" (IC) kuruldu.

1913	ABCFM resmen Kongregasyonel Kilisesi'nin (Congregational Church) bir kolu oldu.
1914	Avrupa, Batı, Merkezi ve Doğu Türkiye Misyonları ile Board'un dünyada yürüttüğü çalışmaların ¼'ü Osmanlı Devleti'nde.
1924	Batı, Merkezi ve Doğu Türkiye Misyonları "Türkiye Misyonu" adı altında toplandı.
1928	Türkiye'de Board'un sekiz okulu üç hastanesi kaldı.
1931	Kongregasyonel Kilise, Hristiyan Kilisesinin Yabancı Departmanını (Foreign Department of the Christian Church) bünyesine dâhil etti.
1933	Dünyada yaşanan ekonomik buhran Türkiye'de kalan beş Board okulunu etkiledi.
1938	Merzifon Amerikan Kız Okulu savaş ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle kapatıldı.
1944	Amerikan Board arşivinin büyük kısmını Harvard Üniversitesindeki Houghton Kütüphanesine verdi.
1950	Türkiye NATO'ya girdi.
1957	Amerikan Board'un ABD'deki kurumsal yapısı değişti ve Türkiye'deki Board Okullarında finansal güçlükler başladı. Birleşik İsa Kilisesi (United Church of Christ) kuruldu.
1961	29 Haziran 1961 tarihinde resmi olarak ABCFM sonlandırıldı. Amerikan Board dünyadaki faaliyetlerini UCBWM'ye devretti ve onunla birlikte merkezi New York'a taşıdı. 1961 yılından 2000 yılına kadar UCBWM Ofisi Türkiye'de "Amerikan Bord Heyeti" adını (kısaltması ABH) kullanmaya devam etti.
1964	Amerikan Board'un yapısının değişmesiyle, Board çalışanı olan öğretmenlerin maaşları ve bağışlar dışında Board Okullarına gelen tüm destek kesildi.
1966	"Amerikan Bord Neşriyat Dairesi" adı Redhouse Yayınevi olarak değiştirildi.
1967	Türkiye'de kalan dört Board Okulu'ndan biri olan Talas Ortaokulu kapandı.
1968	Board'un mülklerini güvence altına almak amacıyla Sağlık ve Eğitim Vakfı

	(SEV) kuruldu.
1983	Board Okulları yeni bina inşaatları ve yatırımlar yapma hakkına sahip oldu.
1986	FABSIT, “Türkiye’deki Amerikan Board Okulları Dostları” (Friends of the American Board Schools in Turkey) vakfı kuruldu.
1989	UCC merkezini Cleveland Ohio’ya taşıyınca Board’da oraya taşındı.
1990	Sağlık ve Eğitim Vakfı Resmi Gazete’de yayımlanan kararla, vergiden muaf, kar amacı gütmeyen vakıf ünvanını aldı.
1991	Amerikan Board’un kalan üç okulu Tarsus (TAC 1888), İzmir (ACI 1878), Üsküdar (UAL 1876) ve Gaziantep Hastanesi’nin yönetimi SEV’e geçti.
1996	UCBMW, Hristiyan Kilisesinin deniz aşırı hizmet bölümü ile birleşti ve Küresel Elçilikler (Global Ministries) kuruldu.
1997	Türkiye’de sekiz yıllık zorunlu eğitime geçildiğinden SEV, üç okul için ilköğretim bölümlerini (Üsküdar SEV, İzmir SEV ve Tarsus SEV) açtı.
1998	SEV var olan Board kurumlarının (Tarsus Amerikan Koleji, Üsküdar Amerikan Koleji, İzmir Amerikan Koleji, Redhouse Basımevi ve Gaziantep Amerikan Hastanesi) tüm idari ve finansal kontrolüne sahip oldu.
1999	Redhouse Yayınevi, SEV bünyesinde, SEV Matbaacılık ve Yayıncılık Eğitim Ticaret A.Ş. (SEV-YAY) oldu.
2000	1 Temmuz tarihinde United Church Board for World Ministries (UCBWM), İsa Birleşik Kilisesi’nin dört sözleşmeli papazlığından biri olan “Genişletilmiş Kilise Elçileri” (Wider Church of Ministries) haline geldi. UCBWM’nin yeni adı WCM oldu.
2010	Tüm Board kurumlarının resmi sahipliği SEV vakfına geçti. Küresel Hizmet Board’u (Global Ministries Board) kuruldu. Amerikan Board’un iki yüzüncü yaşı kutlandı. WCM, Türkiye’deki Amerikan Board ofisini kapattı.
2012	ABCFM’nin idari makamının tarihi olarak devamı niteliğinde olan, Türkiye’deki Amerikan İlmî Araştırmalar Enstitüsü (ARIT), Amerikan Board Heyeti arşivlerinin koruyucusu/emanetçisi oldu.
2014	SEV Amerikan Koleji (SEV American College) kuruldu.

2018	SEV ellinci yaşına girdi. Gaziantep SEV Amerikan Hastanesi, SEV çatısından çıkarıldı.

Ek 1: Amerikan Board'un Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Kısa Kronolojisi

1942	27 Nisan'da Fetullah Gülen Erzurum'un Pasinler ilçesinin Korucuk köyünde doğmuştur. Vaiz olabilmek için yaşını bir yıl büyüttüğünden doğum yılı nüfusunda 1941 olarak gözükmektedir.
1959	Fetullah Gülen Edirne'ye gider.
1960	27 Mayıs Darbesi
1961	Fetullah Gülen askere gider.
1962-1963	Fetullah Gülen'in Komünizmle Mücadele Derneği'nin Erzurum şubesi kurucuları arasında yer alması.
1964	4 Temmuz'da Edirne Merkez Kuran kursu öğreticiliğine tayin edilmiştir.
1965	23 Temmuz'da Kırklareli merkez vaizliğine tayin olmuştur.
1966	Fetullah Gülen İzmir merkez vaizliğine atanır ve FETÖ'nün ilk yapılanması oluşturulur.
1967	Fetullah Gülen'in Manisa ve Aydın görevlendirilmesi.
1968	Fetullah Gülen'in 40 gün izin alması.
1969	Bu tarih örgütün (kendi ifadeleriyle Gülen Hareketi'nin) kuruluş yılı olarak gösterilmektedir.
1971	12 Mart Askeri Muhtırası. Fetullah Gülen 3 Mayıs'ta Yeni Asya Grubu içerisindeki etkinliği nedeniyle İzmir Sıkı Yönetim Komutanlığınca tutuklanmış ve yedi ay irticai faaliyetler sebebi ile cezaevinde kalmıştır.
1972	Fetullah Gülen İzmir'den Edremit'e tayin olmuş.

1973	29.06.1974 tarihinde Edremit'ten Manisa'ya tayin edilmiştir.
1976	30.06.1976 tarihinde Manisa ili merkez vaizliğinden İzmir'in Bornova ilçesi vaizliğine tayin edilmiştir.
1977	Fetullah Gülen 1 ay süre ile Almanya'da görevlendirilmiştir.
1979	<i>Sızıntı</i> Dergisinin ilk sayısı çıktı. Fetullah Gülen, "Abdül Fettah Şahin" kod adıyla bu dergide makaleler yazmaya başladı.
1980	1980 Darbesi. Fetullah Gülen'in Çanakkale'deki görevine başlaması.
1981	Örgütün Türkiye genelindeki yurt sayısı yüze çıkmıştır. Örgüt lideri ABD'de şu an kaldığı 130 dönüm içinde sekiz müstakil villanın bulunduğu mülkü bu yıl içinde edinmiştir. Fetullah Gülen'in istifa etmesi.
1982	15 Kasım'da İzmir'de Yamanlar Eğitim Kurumu açıldı.
1985	İstanbul'da Fırat Eğitim Merkezi (FEM) dersaneleri açıldı.
1986	Yapılan bir düzenleme ile özel okulların açılmasına izin verilmesi. 3 Kasım'da Zaman Gazetesi kuruldu.
1987	Zaman Gazetesi FETÖ kontrolüne geçti.
1989	Sürat Yazılım, Sürat Kargo, Sürat Teknoloji Holdingleşti.
1991	Örgüt yurtdışına açılmaya başladı. Eylül ayında FETÖ polis içinde "hileli kura" operasyonu yaparken fark edildi.
1992	Yurtdışında örgütün açtığı ilk okul olan "Nahçıvan Türk Lisesi" kuruldu. Üniversite sınav soruları çalındı sınav ertelendi.
1993	Samanyolu TV (STV) yayına girdi.
1994	Cihan Haber Ajansı kuruldu. Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı açıldı
1996	Bank Asya açıldı. Fatih Üniversitesi kuruldu.
1997	28 Şubat post-modern darbe süreci.
1998	9 Şubat Fetullah Gülen'in Vatikan'da Papa II. Jean Paul ile görüşmesi
1999	18 Mart'ta Eski Ankara Emniyet Müdürü Cevdet Saral ve yardımcısı Osman Ak'ın "Fetullah Gülen ve Işık Tarikatı" isimli raporu üst mercilere

	gönderdiler. 21 Mart'ta örgüt lideri Fetullah Gülen sağlığını bahane ederek ABD'ye kaçmıştır. Üniversite sınav soruları çalındı sınav ertelendi. 18 Haziran Fetullah Gülen'in devlet içine sızmayı planladığı kasetler yayınlandı.
2000	Şanlıurfa-Harran'da "Dinler Arası Diyalog" toplantısı yapılmıştır. DGM Başsavcısı Nuh Mete Yüksel, Gülen ve yapılanması hakkında "Fethullahçı Terör Örgütü" ismiyle bir dava açmıştır.
2002	22-23 Ekim Nuh Mete Yüksel Kaset olayları. 18 Aralık Necip Hablmitoğlu'nun öldürülmesi.
2003	"Türkçe Olimpiyatları" başladı. Örgüt kendisini "Hizmet Hareketi" olarak tanıtmaya başlıyor.
2004	"Kimse Yok Mu" Derneği (sözde insani yardım ulaştırma maksatlı) kuruldu. Uluslararası finans ağı oluşturuldu.
2005	"Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu" (TUSKON) kurulmuştur.
2007	12 Haziran İst. Ümraniye'de bir gecekonduda el bombaları bulunmasıyla başlayan Ergenekon Davası Süreci
2008	Terör örgütü Türkiye'yi beş bölgeye ayırır: İzmir, İstanbul, Gaziantep, Ankara ve Erzurum
2009	25 Mart BBP Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu'nun helikopterinin düşürülmesi ve yaşamını yitirmesi. 25 Aralık Genelkurmay Ankara Seferberlik Bölge Başkanlığı'ndaki kozmik odalara girilmiş, devlet sırrı niteliğindeki belgeler ele geçirilmiştir.
2010	Balyoz Davası, Askeri Casusluk Davası ve Selam-Tevhid soruşturması süreçlerinin başlaması. ÖSYM 2010-2015 arası yapılan tüm sınavlarda soruların sızdırılması. KPSS Skandalı. Deniz Baykal Kasedi ve istifası
2012	7 Şubat Mit Krizi. Mit Müsteşarının Oslo'da PKK/KCK terör örgütü ile görüşmeler yaptığı gerekçesiyle ifadeye çağırılması.
2013	Dershane krizi. 17-25 Aralık Emniyet ve Yargı darbe girişimi. Örgütün "Paralel Devlet Yapılanması (PDY)" ve "Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ)" olarak anılmaya başlanması. Time Dergisi Gülen'i dünyada en etkili 100

	kişiden biri olarak gösterdi. Gezi Park Eylemleri olarak anılan süreçte örgüt toplumsal karışıklık çıkarmayı amaçladı.
2014	19 Ocak MİT tırlarının FETÖ mensubu savcı ve jandarma kuvvetlerince durdurulması. 30 Mart seçimleri öncesi ses kayıtları basına sızdırıldı. 30 Ekim Milli Güvenlik Kurulu tarafından FETÖ ilk kez devlet düşmanı olarak tanımlanmıştır
2015	24 Kasım Rus Federasyonu'na ait uçağın düşürülmesi. Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Fetullah Gülen'i kırmızı kategoride aranan teröristler kataloğuna aldı.
2016	FETÖ'nün en geniş kapsamlı ve kanlı terör eylemi, 15 Temmuz Darbe Girişimi. 19 Aralık Rus Büyükelçisi Andrey Karlov'a yönelik suikast.
2017	Kapatılan Sızıntı dergisi yerine çıkarılan Çağlayan dergisinin ilk sayısı Mart ayında çıktı.

Ek 2: Fetullahçı Terör Örgütü'nün Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Kısa Kronolojisi



Ek 3: Türkiye'deki Amerikan Board misyon bölgeleri (takriben 1914 yılı)⁵⁸

⁵⁸ <http://dlir.org/images/stories/dlir/arit/map1.jpg> (03.03.2020).



Ek 4: MİT'in Darbe Girişimi Raporu'nda EK 1 olarak yer alan "FETÖ/PDY'nin 2016 Yılı İtibariyle Yurtiçi Bölge Yapılanması"⁵⁹

⁵⁹ <https://www.sondakika.com/haber/haber-iste-mit-raporunda-yer-alan-feto-nun-harita-ve-9661827/>
(03.03.2020)